

KRONIKA VÁLEK

Od francouzské revoluce
do iránsko-irácké války

Joseph Cummnis

 CPRESS

Průvodce Kronikou válek

Kronika válek je koncipována tak, abyste s ní mohli pracovat různými způsoby a seznamovat se s jednotlivými dějinnými událostmi v rozdílně detailní míře. Všechny kapitoly jsou doplněny pečlivě vybranými ilustracemi, které vhodným způsobem dokreslují vlastní text a ilustrují konflikt pro potřeby moderního čtenáře.

Úvodní stránky každé kapitoly poskytnou čtenáři základní přehled o této válce.

Oddíl **Kronika** je důležitou součástí každé kapitoly. Obsahuje stručný chronologický popis konfliktu. Současně také pomocí odkazů informuje o jednotlivých pasážích, které detailně popisují jednotlivé aspekty dané války.

Válka o záchranu Unie

STRUČNÝ POPIS VÁLKY OBJASŇUJÍCÍ JEJÍ HISTORICKÝ VÝZNAM

ČASOVÁ OSA, KTERÁ USNADŇUJE RYCHLÉ POCHOPENÍ PRŮBĚHU A VÝVOJE VÁLKY – UŽITEČNÝ NÁSTROJ PRO SLEDOVÁNÍ SOUVISLOSTÍ PŘI ČETBĚ NÁSLEDUJÍCÍCH PASÁŽÍ

Bod zvratu je hlavní částí kapitoly a zároveň se jedná o napínavé čtení. Detailně popisuje rozhodující bitvu konfliktu.

Oddíl **Hlavní aktéři** popisuje životní osudy dvou nejvýznamnějších vojevůdců, kteří se spolu v této válce střetli. Dozvíme se zde o jejich rodinném zázemí, vzdělání, charakteru a zkušenostech, díky nimž dosáhli významné pozice a které předurčily jejich osud – a následně mnohdy i osud celého světa.

Část **Historické detaily** je kompilací článků, které se zabývají zajímavými a mnohdy překvapivými aspekty daného konfliktu. Obvyklým tématem jsou zde inovace bojových prostředků, netradiční bojové taktiky a mýty a kontroverze obklopující válku. Ovšem záběr témat je velmi široký, takže se zde setkáme například i s popisem použití balonů v období francouzských revolučních válek, dozvíme se, jak neváživost mezi dvěma postaršími britskými důstojníky ovlivnila průběh krymské války a proč se Saddám Husajn ve válce proti Íránu nakonec uchýlil k použití chemických zbraní.

Bitva u Sedanu: 1. září 1870

SHRNUTÍ KONFLIKTU JEDNOU VĚTOU

ČASOVÁ OSA, KTERÁ USNADŇUJE RYCHLÉ POCHOPENÍ PRŮBĚHU A VÝVOJE VÁLKY – UŽITEČNÝ NÁSTROJ PRO SLEDOVÁNÍ SOUVISLOSTÍ PŘI ČETBĚ NÁSLEDUJÍCÍCH PASÁŽÍ

Maršál Henri-Philippe Pétain: „ils ne passeront pas“

General John I. Pershing: „chladný jako miska děrochého ledu“

SHRNUTÍ KONFLIKTU JEDNOU VĚTOU

ČASOVÁ OSA, KTERÁ USNADŇUJE RYCHLÉ POCHOPENÍ PRŮBĚHU A VÝVOJE VÁLKY – UŽITEČNÝ NÁSTROJ PRO SLEDOVÁNÍ SOUVISLOSTÍ PŘI ČETBĚ NÁSLEDUJÍCÍCH PASÁŽÍ

Vojsko Spojenců a Ory

STRUČNÝ POPIS VÁLKY OBJASŇUJÍCÍ JEJÍ HISTORICKÝ VÝZNAM

ČASOVÁ OSA, KTERÁ USNADŇUJE RYCHLÉ POCHOPENÍ PRŮBĚHU A VÝVOJE VÁLKY – UŽITEČNÝ NÁSTROJ PRO SLEDOVÁNÍ SOUVISLOSTÍ PŘI ČETBĚ NÁSLEDUJÍCÍCH PASÁŽÍ

Francouzské revoluční války 1792–1802

Tento deset let trvající konflikt od základu změnil porevoluční Francii a připravil jeviště pro titánské souboje evropských mocností, které měly probíhat v 19. století

Válčíci strany

- Francie
- První koalice (Velká Británie, Rakousko, Španělsko, Prusko, Rusko a Holandsko)
- Druhá koalice (Rusko, Velká Británie, Rakousko, Portugalsko a osmanská říše)

Dějiště válečných událostí

Západní Evropa, Itálie, Španělsko, Středozemí, Egypt

Ztráty

Odhad počtu padlých za všechny evropské státy činí 580 000

Hlavní aktéři

FRANCIE
Generál Napoleon Bonaparte, nejschopnější vojevůdce své doby
Generál Charles François Dumouriez, ministr války a zachránce francouzské revoluční armády v roce 1792
Generál François Kellermann, vítěz bitvy u Valmy

PRUSKO
Král Fridrich Vilém II., neúspěšný panovník podporující francouzské rojalisty

Generál Karel Vilém Ferdinand, vévoda Brunšvický, generál poražený v bitvě u Valmy

RUSKO
Carové Pavel I. a Alexandr I., kteří bojovali proti Francouzům, ale brzy kapitulovali
Generál Alexandr Suvorov, nejslavnější ruský vojevůdce 18. století

VELKÁ BRITÁNIE
Admirál Horatio Nelson, vítěz námořní bitvy u Abukuru

Občané-vojáci jsou oblečení jen do cárů, ale hlavy drží zpřímá a odhodlaně kráčejí do boje s nepřítelem chystajícím se zničit jejich novou republiku. Tak nějak vypadá obrázek, pomocí něhož historická věda tradičně prezentuje období francouzských revolučních válek. Ovšem toto desetiletí bohaté na ozbrojené konflikty, které mělo v období po francouzské revoluci z roku 1789 proměnit tvář Francie i Evropy, do značné míry odolává pokusům o jednoduchou definici. Je pravda, že v období 1792–1802 postupně vznikly dvě velké koalice, které si kladly za cíl boj proti Francii, a že jejich součástí byly prakticky všechny významnější státní útvary v Evropě. Ovšem řada hlav těchto států se domnívala, že návrat Ludvíka XVI. a jeho bourbonských princů k moci je nereálný, a mnozí významní evropští myslitelé byli toho názoru, že si Ludvík za svůj neblahý osud může sám, protože zatvrzele odmítal proměnit svou zemi v poněkud osvícenější formu monarchie. A byla to nakonec sama Francie, kdo vyhlásil válku jako první. Byla si totiž vědoma domácí politické situace a historické příležitosti zmocnit se území dnešní Belgie. Po tomto stručném úvodu je možné konstatovat, že francouzské revoluční války začaly tím, že se narychlo sestavená armáda střetla se stálými vojsky staré Evropy, a skončily úspěšným překreslením francouzských hranic – z větší části díky schopnému mladému vojevůdci jménem Napoleon Bonaparte.

1789: Ve Francii se dostávají k moci revolucionáři.

1791: Pílnická deklarace hrozí Francii vojenskou intervencí, pokud by měl král Ludvík XVI. utrpět nějakou újmu.

1792:
duben: Francie vyhláší válku Rakousku a napadá Rakouské Nizozemí.

červen: Vzniká První koalice.

září: Francouzi porážejí Prusy u Valmy.

listopad: Francouzi porážejí Rakušany u Jemappes.

1793:
leden: Poprava krále Ludvíka XVI.

srpen: Konvent vyhláší *levée en masse* – všeobecnou mobilizaci.

1794:
červen: Francouzi porážejí Rakušany u Fleurus, a donutí tím Rakousko vzdát se Belgie.

červenec: Výbor pro veřejné blaho je svržen prvním Direktoriem.

1795:
duben: Francie dobývá Spojené nizozemské provincie a vytlačuje odtud britské síly. Prusko uzavírá s Francií v Basileji separátní mír.

srpen: Španělsko ukončuje válečné operace.

1796:
březen: Napoleon Bonaparte je jmenován velitelem francouzské armády v Itálii.

duben–listopad: Napoleon poráží vojska Sardinie a Rakouska v sérii vítězných bitev na severu Itálie (Rivoli, Tagliamento, Arcola), v listopadu svůj triumf završuje vítězstvím nad Rakušany u Arcoly.

1797:
říjen: Rakousko uzavírá mír v Campo Formio, čímž uznává francouzské územní zisky.

1798:
červenec: Francouzská armáda vedená Napoleonem Bonapartem napadá Egypt.

červenec: Rozhodující vítězství Francouzů nad Mameluky v bitvě u pyramid.

srpen: Britský admirál Horatio Nelson ničí francouzskou flotilu u Abukuru.

prosinec: Vzniká Druhá koalice.

1799:
leden: Francouzi obsazují Neapol.

duben–srpen: Rakousko-ruské síly dobývají Švýcarsko a sever Itálie.

listopad: Díky převratu se v Paříži dostává k moci tzv. Konzulát.

prosinec: Bonaparte se stává prvním konzulem.

1800:
červen: Francouzi porážejí Rakušany v bitvě u Marenga.

1801:
únor: Rakušané uzavírají v Lunéville mír s Francií.

září: Francouzská armáda v Egyptě se vzdává britským a osmanským silám.

1802:
březen: Velká Británie podepisuje v Amiens mír, čímž končí období francouzských revolučních válek.

MNOHÍ VÝZNAMNÍ EVROPŠTÍ MYSLITELÉ SE DOMNÍVALI, ŽE FRANCOUZSKÝ KRÁL LUDVÍK XVI., KTERÝ JE NA TOMT OBRÁZKU PŘÁVĚ SPOLL SE SVOU RODINOU ZAT KÁN, SI VLASTNÍ OSUD ZAVINIL SÁM, PROTOŽE ODMÍTAL ZAVÉST PONĚ KUD OSVÍCENĚJŠÍ FORM MONARCHIE.

Zatčení Ludvíka XVI. a jeho rodiny ve Varenne dne 21. června 1791 (kvaš na papíře), bratři Lesueurové (18. století) / Muzeum města Paříže / Muzeum Carnavalet Paříž, Francie, Lauros / Giraudon / The Bridgeman Art Library

Války za svobodu

V roce 1789 se měla Francie změnit jednou a provždy. Tento státní útvar se vyznačoval největším počtem obyvatel v západní Evropě, ovšem i kolabující ekonomikou a vysokou mírou zdanění. Obrovské masy nezaměstnaných se stahovaly do měst, kde je radikální buřiči podněcovali k odporu proti represivnímu a nerozhodnému režimu krále Ludvíka XVI.

Sebevědomí Francouzů napomohl úspěšný průběh americké revoluce, a tak povstali a vytvořili Ústavodárné národní shromáždění. V září roku

bonů mohl vrátit k moci. Ovšem ve Francii, kde vládl nedostatek potravin a kde se šířily poplašné zprávy o útoku nepřátel, byla brána vážně.

Francouzští politici, shromáždění v Národním konventu, novém francouzském orgánu s rozhodující působností, tuto deklaraci chápali také jako příležitost posunout znovu hranice Francie severním směrem, což znamenalo vydat se do Rakouského Nizozemí (území dnešní Belgie a Lucemburska) a západním směrem k Rýnu. V dubnu roku 1792 vyhlásila Fran-

V září roku 1791 byl Ludvík přinucen schválit novou francouzskou ústavu a o rok později byla monarchie zrušena.

1791 byl Ludvík přinucen schválit novou francouzskou ústavu a o rok později došlo k oficiálnímu zrušení monarchie. V lednu roku 1793 byl král Ludvík XVI. popraven. (Jeho manželka, Marie Antoinetta, ho na gilotinu následovala v říjnu.)

Ostatní evropské státy, jmenovitě Velkou Británií, Rakousko a Prusko, vývoj ve Francii znepokojoval. V srpnu roku 1791 proto vydali císař Leopold II. (bratr Marie Antoinetty) a pruský král Fridrich Vilém II. tzv. Pilnickou deklaraci, ve které pohrozili blíže nespecifikovanou reakcí, pokud by se králi Ludvíkovi XVI. a Marii mělo něco stát. Pilnická deklarace však byla spíše jakýmsi gestem, protože jen málokdo tehdy věřil, že by se rod Bour-

cie válku Rakousku a napadla Belgii. Znepokojené evropské mocnosti Británie, Rakousko, Španělsko, Prusko, Rusko a Holandsko vytvořily takzvanou První koalici. Špatně organizované francouzské jednotky byly donuceny k ústupu a převážně pruské invazní jednotky podporované rakouskou pěchotou a roajalistickými emigranty se nyní vydaly na pochod do Francie. Situace nově vzniklé republiky nevypadala vůbec růžově, ovšem nově motivované francouzské armádě se nakonec v září roku 1792 podařilo postup Prusů zastavit nedaleko belgické obce Valmy (viz „Bod zvratu“, str. 14).

Jakmile se Prusové stáhli, pustili se Francouzi do celé řady úspěšných vojenských podniků, v jejichž

důsledku pronikla revoluční armáda jižním směrem do Itálie, západním směrem do Německa až po Frankfurt a konečně i severním směrem, kde Francouzi v listopadu dosáhli vítězství nad rakouskou armádou v bitvě u Jemappes a mohli díky tomu obsadit celé území dnešní Belgie.

V lednu roku 1793 způsobila poprava Ludvíka XVI. v Evropě značný rozruch a Koalice znovu rázně zaútočila. Spojenci nejprve Francouze zatlačili na všech frontách a získali zpět většinu území, které ztratili v předchozím roce, ovšem díky vyhlášení hromadné mobilizace (viz „Francouzský občan-voják“, str. 24) dokázali Francouzi již na podzim roku 1793 postavit obrovskou a motivovanou armádu. V roce 1794 zatlačili revolucionáři Prusy zpět za Rýn a dosáhli klíčového vítězství v bitvě u Fleurus (viz „Vzdušné síly francouzské revoluční armády“, str. 26), a získali tak zpět Rakouské Nizozemí.

Francouzi pak dále pokračovali okupací Holandského Nizozemí, Porýní a části Itálie (v Itálii zejména díky charismatickému mladému vojevůdci Napoleonu Bonapartovi). Po dobytí Holandska začaly Španělsko a Prusko v roce 1795 vyjednávat o uzavření příměří. Období První koalice francouzských revolučních válek skončilo v říjnu roku 1797, kdy Rakousko podepsalo mír v Campo Formio, který Francii přiznával dosažené územní zisky.

Ovšem Velká Británie, všemi dosavadními spojenci opuštěná, zůstávala s Francií i nadále ve válečném stavu a spoléhala při tom především na své mocné loďstvo, které blokovalo francouzské přístavy. Z části proto, aby poškodil britské zájmy v Indii, zaú-

točil Napoleon Bonaparte na Egypt a v červenci roku 1798 rozdrtil mamelucké jednotky v bitvě u pyramid. Již o měsíc později ovšem admirál Horatio Nelson zničil francouzskou flotilu u Abukiru (viz „Bitva u Abukiru“, str. 29), a zmařil tím Napoleonovy naděje, že by tuto zemi mohl dobýt.

V reakci na toto vítězství a také jako odpověď na to, že francouzské síly pronikaly stále hlouběji do Itálie a obsadily papežský stát, vznikla tzv. Druhá koalice. Jejími členy bylo Rusko, Velká Británie, Rakousko, Portugalsko a osmanská říše. Ruským a rakouským jednotkám se na počátku roku 1799 podařilo dosáhnout na severu Itálie významných úspěchů, ovšem neshody mezi Rusy a Rakušany a zhoršující se situace v Polsku nakonec přinutila Rusko k tomu, aby se ve válce přestalo angažovat.

Francouzi po vedením Napoleona Bonaparta (který se díky puči stal francouzským prvním konzulem) porazili Rakušany v červnu roku 1800 v bitvě u Marenga a sever Itálie znovu obsadili. Rakušané pak s Francií v roce 1801 uzavřeli separátní mír (smlouva z Lunéville).

Spojeným britským a osmanským silám se v září roku 1801 konečně podařilo porazit francouzskou armádu v Egyptě. Ovšem Britové, které válka velmi vyčerpala a kteří se v ní v závěru angažovali prakticky sami, nakonec v roce 1802 podepsali v Amiens mír, a ukončili tak období francouzských revolučních válek. Tento mír ovšem neměl mít dlouhého trvání, protože nově korunovaný císař Napoleon Bonaparte se měl zanedlouho společně se svou armádou znovu postavit celé Evropě (viz „Napoleonské války“, str. 30).

Bitva u Valmy, 20. září 1792

Krajina se topila v husté mlze. Nebyl to jen lehký mlžný opar, jaký se někdy objevuje na jaře nebo v létě, ale hustá a lezává podzimní mlha, která se lepí na keře i stromy jako ovčí vlna. Během noci se tato mlha roztáhla po vyvýšené planině obsazené Francouzi a nahromadila se v roklinách a dalších níže položených místech, takže viditelnost byla prakticky nulová. Téměř nikdo z příslušníků narychlo vytvořené revoluční armády o počtu 36 000 mužů nedokázal usnout. Rozdělávat oheň bylo z bezpečnostních důvodů zakázáno, a tak se vojáci jen choulili jeden k druhému.

Z dálky k nim doléhaly zvuky připravující se pruské armády, údery kopyt jezdeckých koní, hřmotný pochod pěchoty nahánějící hrůzu a vrzání beden s municí. V Argonnském lese na území dnešní Belgie bylo připraveno asi 30 000 Prusů, s nimi pak kontingent lehkých rakouských jednotek a pluk vytvořený z Francouzů, kteří zůstali věrni králi Ludvíku XVI. a usilovali o jeho návrat na trůn.

Francouzští vojáci na vyvýšenině poblíž nevelké obce Valmy věděli o tom, že cestu do Paříže, vzdálené jen asi sto padesát kilometrů, mají koaliční síly volnou – pruské jednotky dokonce ležely mezi nimi a jejich domovy. Prusové se brzy z rána chystali tuto hrozbu ve svém týle rozdrtit, a to stejným způsobem, jakým se jim podařilo francouzskou armádu porážet již v létě osudného roku 1792. Pak by mohli pokračovat v tažení na Paříž a skoncovat s revolucí jednou provždy.

„Poslední válka!“

O pět měsíců dříve, 20. dubna, se francouzský Národní konvent po bouřlivé debatě rozhodl pro vyhlášení války Rakousku a brzy nato i Prusku. Zčásti se jednalo o odpověď na tzv. Pilnickou deklaraci (viz „Kronika“, str. 12), která ohrožovala stabilitu nové francouzské republiky, a zčásti šlo o to, že se mnozí radikální francouzští myslitelé domnívali, že nadešel správný čas k tomu, aby se revoluční myšlenky začaly šířit i do dalších zemí. A v neposlední řadě zde šlo o znovuzískání území, které bylo ztraceno v předcházejících válkách, konkrétně Rakouského Nizozemí (dnešní Belgie).

„Tato válka bude válkou poslední,“ prohlašoval ministr zahraničí François Dumouriez a měl tím na mysli, že po této válce celá Evropa pochopí, jak velká je moc nové revoluční Francie. Měsíc nato vyslal Dumouriez, jmenovaný generálním velitelem francouzské revoluční armády, vojenské jednotky, aby Belgii napadly.

Dumouriez i ostatní francouzští politici se měli brzy přesvědčit, že jejich optimismus nebyl na místě. Francouzská armáda ztratila téměř polovinu svých důstojníků, kteří přešli na stranu Rakušanů a Prusů. *Levé en massé* (všeobecná mobilizace) měla být vyhlášena až příští rok (viz „Francouzský občan-voják“, str. 24), a tak se Dumouriez a jeho generálové museli spokojit jen s houfem dobrovolníků. Tato armáda byla navíc plná špehů, které do ní vysílali Dumouriezovi pařížští političtí protivníci. S odstupem času je možné prohlásit, že se jednalo o velmi špatnou

armádu, která byla nedostatečně vycvičena a v níž se střetávala řada rozdílných názorů.

Když tato armáda vytáhla do boje proti dobře vycvičeným rakouským a pruským veteránům, kteří své zkušenosti získali v sedmileté válce, byly výsledky lehce předvídatelné. První francouzské sbory, skládající se asi z 1 000 vojáků, překročily hranice s Belgií v červnu a u města Tournai narazily na mnohem menší rakouský oddíl. Okamžitě se daly na panický útěk s pokřikem: „Byli jsme zrazeni!“ Zastavili se až v Lille, kde zavraždili svého vlastního generála, protože se v panice domnívali, že je zaprodal Rakušanům.

Podobné scény se toho léta odehrávaly prakticky podél celé francouzské severní hranice – 10 000 kavaleristů se dalo na spěšný ústup poté, co se v Belgii krátce střetli s mnohem méně počet-

rem. V cestě mu nestálo prakticky nic, pouze chabě hájené pevnosti Sedan, Longwy a Verdun a dvě malé armády. Jedné z nich velel profesionální voják generál François Kellerman, a druhá byla dokonce bez velení, protože markýz Lafayette uprchl.

Procházka do Paříže

Celá záležitost připadala Pruské armádě natolik snadná, že někteří důstojníci už žertovali o „procházce do Paříže“ a o snadném vítězství nad zbabělou lůzou tvořící francouzskou revoluční armádu. Pruská invaze, která byla zahájena na konci července, byla skutečně do takové míry považována za jakousi exkurzi, že armádu dokonce provázeli někteří „turisté“, mezi nimiž byl například i mladý německý básník Johann

Francie se nacházela na pokraji katastrofy.

ným rakouským oddílem. Jiná francouzská divize vzala do zaječích, když se v jejích řadách rozšířila fáma, že střelný prach, kterým byla vybavena, je neškodný. Pařížští politici z těchto neúspěchů obviňovali velitele v poli, z nichž mnozí měli rojalistickou minulost. Jedním z nich byl markýz Lafayette, kterého Národní shromáždění dokonce označilo za zrádce a donutilo ho utéci do Liège, kde ho zajali Rakušané.

Ze druhého břehu Rýna to vše sledoval generál Karel Vilém Ferdinand, vévoda Brunšvický a velitel pruské armády, který si byl dobře vědom, že mu rychlá dezintegrace francouzských sil nabízí příležitost k efektnímu vítězství. Se svou dobře vycvičenou armádou by mohl proniknout do samého srdce Francie, ležící od něj jihovýchodním smě-

Wolfgang von Goethe. Ten velmi obdivoval disciplínu řadových pruských vojáků, ale přiznal, že byl naopak zděšen některými francouzskými aristokraty, kteří se k vojsku připojili, aby bojovali proti svým bývalým spoluobčanům, a kteří se chovali nesnesitelně afektovaně.

Pruská armáda Francouze zpočátku jednoduše drtila, podobně jako německé tanky bez překážky prošly francouzskými obrannými liniemi v roce 1940 (viz „Druhá světová válka“, str. 316). Pevnost Longwy byla dobytá 21. srpna, Verdun padl 2. září.

„Postupujíc majestátně vpřed v odpočinkovém tempu“, jak to popisuje historik Edward Creasy, se pruské vojsko dostalo mezi dvě francouzské armády a připravovalo se na to, že je postupně

rozdrť a pak zaútočí na Paříž. Z Paříže ovšem dorazil generál Dumouriez, aby se osobně ujal jednotek, které zůstaly bez velení. Byl si vědom situace, kdy, jak se později sám vyjádřil, „se Francie nacházela na pokraji katastrofy“. Naštěstí se mu podařilo shromáždit rozptýlené a demoralizované jednotky bývalé Lafayetteovy armády a zaujmout s nimi velmi výhodné postavení v Argonnském lese v Belgii, v tomto hustém pásu lesa a skalnatých hor, ve kterém se jednou bude odehrávat i řada bojů druhé světové války. Síly vévody Brunšvického tlačil dále na jih, proti vojákům pod velením Françoise Kellermana, kteří byli rozmístěni na vysoké plošině nedaleko Valmy a vyčkávali v mlze.

„Vive la Nation!“

Francouzská revoluční armáda se v této fázi války ještě neskládala z vojáků-občanů, ale téměř výhradně pouze z občanů. Sloužili v ní kuchaři, umělci, ševci, koželuzi, zemědělci, spisovatelé, politici i muži mnoha dalších profesí. A dokonce se ani nejednalo pouze o muže. Revoluce se vyznačovala mimo jiné tím, že po boku mužů bojovala i řada žen, z nichž nejznámější jsou Reine Chapuyová, Rose Bouillonová, Catherine Pochetaová a mladé sestry Fernigovy (viz „Sestry Fernigovy: velmi zběhlé v zabíjení“, str. 28). Tito muži i ženy nenosili uniformy a jejich výzbroj mohlo představovat prakticky cokoli od standardních francouzských mušket až po pušky ptáčnice, kopí, píky a meče.

Tato armáda ale měla v rukávu několik trumfů, o nichž postupující Prusové neměli ani tušení. Na prvním místě je třeba zmínit fakt, že nižší důstojníci zpravidla nedezertovali společně s rojalistickými důstojníky, a právě ti se měli stát všem novým vojákům významnou oporou. Je pravda,

že tato armáda v létě nepodávala nijak přesvědčivé výkony, ale u Valmy tito nižší důstojníci ráno tiše procházeli řadami vojáků a dodávali jim sebedůvěru, kterou rozhodně potřebovali v okamžiku, kdy se mlha začala zdvihát a objevily se bílé pruské uniformy.

Další výhodou Francouzů bylo jejich dělostřelectvo, které čítalo čtyřicet děl. Vévoda Brunšvický měl sice k dispozici o čtrnáct děl více, ovšem v případě Francouzů se jednalo o de Gribeauvalova dvanáctiliberní děla (viz „De Gribeauval a jeho slavná dvanáctiliberka“, str. 25), která se vyznačovala přesným zaměřováním a schopností rychlé palby.

Poslední, ale zároveň rozhodující výhodou Francouzů v ten den bylo to, že je vedl generál François Kellermann, jemuž bylo již 57 let, a který se účastnil už sedmileté války. Přestože mu někteří radikální francouzští politici příliš nedůvěřovali, protože dříve sloužil v královské armádě, čistky, kterým padli za oběť mnozí prominentní důstojníci se mu vyhnuly, snad proto, že svou hodnost získal službou, a ne původem.

Nebyl považován za zvlášť geniálního generála, ale spíše za někoho, kdo jen svědomitě plní rozkazy. Toho rána ovšem měl jakési vnuknutí. Když spatřil pruskou jízdu, jež se odpojila od hlavních sil pěchoty ve snaze obklíčit jeho postavení, a uviděl nervozitu mezi svými vojáků, kteří měli z jízdy oprávněné obavy, vyrazil na koni skrze francouzské šiky a stále dokola provolával: „Vive la Nation!“

BITVA U VALMY PŘEDSTAVUJE JEDEN Z NEJVÝZNAMNĚJŠÍCH VOJENSKÝCH STŘETŮ V DÉJINÁCH. POKUD BY ZDE FRANCOUZI NEZVÍTĚZILI, NEBYLA BY FRANCOUZSKÁ REVOLUCE ÚSPĚŠNÁ A NEBYLY BY ANI NAPOLEONSKÉ VÁLKY.

Bitva u Valmy, 20. září 1792, 1835 (olej na plátně, detail levé strany), Mauzaisse, Jean Baptiste (1784–1844) / Louvre Paříž, Francie / The Bridgeman Art Library

Vive la Nation!“ Francouzští vojáci se k tomuto pokřiku začali přidávat, takže zanedlouho už jej mohli slyšet i postupující Prusové.

Vévoda Brunšvický si ovšem z tohoto projevu vlastenectví hlavu nedělal. Pouze přikázal svému dělostřelectvu postoupit na vzdálenost asi 1 200 metrů od francouzských pozic a zahájit ohlušující palbu.

Jakýsi krvavě rudý odstín

Vévoda a ostatní koaliční důstojníci očekávali, že se Francouzi po první salvě dají na útěk a jezdecktvo se pak pustí do jejich pronásledování a zmasakruje je. Tito vojáci se koneckonců nevzmohli na odpor od okamžiku, kdy válka začala. Ale neočekávané se stalo skutečností – francouzské dělostřelectvo opětovale palbu a bitva u Valmy vypukla.

Bitva u Valmy bývá považována za jednu z nejzvláštějších velkých světových bitev. Rozhodující význam zde měla dělostřelecká palba, která trvala několik hodin.

Francouzští vojáci se prozatím statečně drželi. Na jejich čelech vyrážel i v tomto chladném dni pot, ale s uspokojením pozorovali, že i jejich koule létají do pruských řad. Pruská dělostřelba si zase vybírala svou daň mezi Francouzi. Promáčený terén však způsobil, že projektily daleko častěji uvízly v bahně, než aby se odrážely a poskakovaly skrze šiky, a díky tomu bylo na obou stranách mnohem méně padlých, než by bylo možné očekávat.

Bitva u Valmy bývá považována za jednu z nejzvláštějších velkých světových bitev. Rozhodující význam zde měla dělostřelecká palba, která trvala několik hodin. Samotný Goethe, který se v této dělostřelecké palbě projížděl na koni s lehkováž-

ností, jež bývá mladým mužům vlastní, přirovnal zvuk tisíců vypálených střel k „hučení včtek, zurčení vody a pískání ptáků“. Později, s tím, jak kanonáda pokračovala, prohlásil Goethe, že se mu začalo zdát, jako by svět kolem sebe viděl v jakémisi krvavě rudém oparu. Tato poznámka by mohla působit nevěrohodně, ale podobně své zážitky popisují i další vojáci, kteří se někdy nacházeli v intenzivní dělostřelecké palbě.

Brzy odpoledne se nakonec vévoda z Brunšviku rozhodl vydat povel k útoku, ale jeho muži se okamžitě dostali do smrtící dělostřelecké palby a stáhli se zpět. V tomto okamžiku měl zase generál Kellermann pocit, že pruská palba slábne, a ujal se proto osobně vedení výpadu proti nepříteli. Když ovšem z kouře vyrazil na otevřenou část planiny, byl oddíl, který vedl, zdecimován

ukrytou pruskou baterií. Kellermannův kůň padl k zemi a vojáci museli otráveného generála odnést zpět. Po této události se Prusové opět shromáždili k útoku a domnívali se, že tentokrát už se francouzská obrana konečně zhroutí. Ovšem Kellermann, nyní již opět na nohou, volal na své muže, že konečně přichází šance, na kterou čekají – musejí nechat nepřítele přijít na dosah a pak na něj zaútočit bajonetem.

Lesem se rozléhaly další a další výkřiky „Vive la Nation!“ a postupující Prusové zaváhali. Pokud by zaútočili, čekal je postup do svahu a proti francouzské armádě, která se tentokrát zdála nebojácna a odhodlaná. Vévoda z Brunšviku se zastavil –

jednalo se o jedno z nejvýznamnějších zastavení v dějinách – a rozhodl se, že nechat svou skvělou armádu zmasakrovat mu jednoduše nestojí za to.

Nová éra

Počet vojáků, kteří toho dne padli, tedy 300 Francouzů a asi 200 Prusů a Rakušanů – byl z hlediska taktického plánování zcela zanedbatelný, ovšem význam vítězství u Valmy už nemohl být větší. Té noci si unavení francouzští vojáci, z nichž mnozí si nakonec ani nevystřelili, ani nespatriili nepřítele z blízka, uvědomili, že Prusové už dále neútočí. A skutečně, vévoda z Brunšviku vyčkal ještě asi deset dní a pak odvedl svoji armádu zpátky za Rýn a další boj odložil na neurčito.

V průběhu příštích dvaceti let mělo dojít k mnoha dalším bitvám mezi Francií a zbytkem Evropy, ale zde francouzská armáda poprvé prokázala, že je schopná bránit nové občanské svobody. Den po bitvě prohlásil Národní konvent Francii

republikou a o čtyři měsíce později byl král Ludvík XVI. popraven.

Od bitvy u Valmy je možné sledovat kontinuitu až k bitvě u Waterloo (viz „Napoleonské války“, str. 30), protože bez bitvy u Valmy by nebylo ani francouzské revoluce, ani napoleonských válek.

Význam některých historických událostí bývá někdy doceněn až s určitým odstupem, ovšem v případě bitvy u Valmy tomu tak rozhodně nebylo. Účastníkům bitvy bylo okamžitě zřejmé, že se právě událo něco mimořádného. V noci po bitvě se Francouzi radovali a tančili kolem svých táborových ohňů, v pruském táboře naopak vládla pochmurná nálada. Goethe seděl u ohně s pruskými důstojníky, z nichž většina mlčela a tupě hleděla do plamenů, a řekl jim: „Tady a teď začíná nová éra v dějinách lidstva a vy všichni budete moci jednou říci, že jste byli u toho.“

Měl naprostou pravdu, ale je možné pochybovat o tom, že tím Prusy utěšil.

Mladý Napoleon: dítě revoluce

I když měl Napoleon Bonaparte nakonec předznamenat konec francouzské revoluce, a to tím, že si v roce 1804 oblékl císařský plášť, přesto zosobňuje rovnostářského ducha počátků republiky. Narodil se v roce 1769 na Korsice v rodině nižšího šlechtice, a do svých devíti let dokonce ani nemluvil francouzsky. Tehdy nastoupil na královskou vojenskou akademii v Brienne nedaleko Troyes, aby se zde připravoval na kariéru dělostřeleckého důstojníka. Nebyl nijak impozantního vzrůstu, byl vášnivý, a dostavovaly se u něj téměř epileptické záchvaty, když nebylo po jeho. Jeden z jeho učitelů o Napoleonovi napsal: „nádavový, nafoukaný a strašlivě egoistický (...) (ale přesto) pyšný, ambiciózní a snažící se všeho dosáhnout.“

Bonaparte byl sice talentovaný, ale teprve revoluce mu umožnila stát se tím, čím se stal, protože bez ní by tento excentrický Korsičan nikdy nedostal šanci postoupit v hierarchii francouzské armády někam výše. Ovšem za situace, kdy tisíce důstojníků přecházely na stranu nepřítele, dostal příležitost. Protože se o něm vědělo, že je vášnivým stoupcem revoluce, byl kapitán Bonaparte v září roku 1793 při obléhání jihofrancouzského přístavního města Toulon jmenován velitelem dělostřelectva. Rojalistické jednotky toto město bránily s podporou Španělů a britské loďstvo zase hrozně hlídalo u pobřeží. Napoleon, kterému tehdy bylo dvacet čtyři let, plně využil svou příležitost a našel vynikající místo pro rozmístění svých dělostřeleckých baterií, jež pak přinutily britské lodě odplout. Poté byl dokonce bajonetem poraněn do nohy, když osobně vedl útok na osvobozované město. V průběhu dvou měsíců byl

pak povýšen do hodnosti brigádního generála a tím započal jeho raketový mocenský vzestup.

V roce 1794 působil Napoleon Bonaparte jako velitel dělostřelectva francouzské armády v Itálii, ale pak tuto funkci ztratil, když byl Maximilián Robespierre a jeho Výbor pro veřejné blaho zlikvidován. Díky kontaktům s těmi, kteří tvořili Direktorium, však tento politický pád ustál. Vždy měl štěstí na to, že se v pravý čas nacházel na pravém místě. Například v říjnu roku 1795 velel jednotkám, které v ulicích Paříže čelily davu kontrarevolucionářů a rojalistů. Vydal rozkaz vypálit přímo do davu kartáčovými střelami, což mělo za následek 1 400 mrtvých.

Nebyl to samotný Bonaparte, ale anglický spisovatel Thomas Carlyle, kdo zpopularizoval poněkud frivolní výrok – Napoleon měl údajně prohlásit, že dal davu ochutnat „obláček kartáče“. Ovšem to, co Napoleon napsal jednomu ze svých bratrů, zní podobně cynicky: „Nepřátelé nás napadli v Tuilleřiích. Pozabíjeli jsme jich mnoho (...) Jako obvykle jsem vyvázl bez úhony. Měl jsem velikou radost.“

Krátce na to byl Napoleon pověřen velením tzv. italské armády. Zde rozvinul svou strategii bleskových úderů, které mu měly přinést takový věhlas. Napoleon se domníval, že armáda by měla neustále útočit a že jejím jediným cílem je kompletní zničení nepřítele. V průběhu pouhých tří týdnů porazil piemontskou armádu, dobyl Miláno a Neapol a obrátil svou pozornost na rakouské državy v Itálii.

Zvítězil v bitvách u Rivoli 14. ledna 1797, u Tagliamenta 16. března a u Arcoly ve dnech 15.–17. listopadu. Nebyla to právě snadná vítězství – boje

ZDE JE NAPOLEON ZACHYČEN PŘI PŘEKRAČOVÁNÍ ALP NA SLAVNÉ MALBĚ JACQUESE LOUISE DAVIDA. KRÁTCE PŘEDTÍM BYL POVĚŘEN VELENÍM ITALSKÉ ARMÁDY, S NÍŽ PROVEDL SÉRII BLESKOVÝCH ÚDERŮ, KTERÉ MU ZAJISTILY NEHYNOUCÍ SLÁVU.

Napoleon překračuje Alpy (olej na plátně), David, Jacques Louis (1748–1825), Chateau de Versailles, Francie, Peter Willi / The Bridgeman Art Library

probíhaly v horském terénu a francouzští vojáci stáli proti lépe vyzbrojenému i vycvičenému protivníkovi – Napoleon však přesto nakonec triumfoval. Stál také neohroženě v čele svých mužů – u Arcoly dokonce uchopil prapor a vyrazil v čele svých mužů přes most, čímž zachránil situaci.

Poté, co prakticky bez pomoci zvenčí donutil Rakušany, aby podepsali mír v Campo Formio, vrátil se Napoleon triumfálně do Paříže. Když pak

v roce 1798 opět opouštěl Francii v čele armády, která měla zaútočit na Egypt, začaly do popředí vystupovat náznaky veličáství a opojení vlastní mocí, které byly v tomto mladém Korsičanovi přítomny od malička. Jeden pozorovatel poznamenal, že se „všichni skláněli před slávou jeho vítězství a povýšeností jeho chování. Už se nejednalo o generála triumfující republiky, ale o dobyvatele jednajícího na svůj vlastní účet...“

Viceadmirál Horatio Nelson: problematický, ale zlatý hrdina

Schopnost Horatia Nelsona všechny okouzlit – námořníky, ženy (včetně manželek jiných mužů) i britskou veřejnost – byla legendární, stejně jako jeho ochota vzdát se různých částí těla (oka, ruky) pro blaho Britského impéria.

Jednalo se o muže, který je autorem mnohem více teatrálních výroků než kterýkoli jiný hrdina v historii. Když v roce 1797 v bitvě u Santa Cruz de Tenerife přišel o pravou paži, odmítl být odnesen zpátky na svou vlajkovou loď se slovy: „Nechte mne na pokoji! Ještě mi zbývají nohy a levá ruka.“ Když odmítl uposlechnout rozkazu a ustoupit v bitvě u Kodaně v roce 1801, vylouval se na to, že se tak stalo kvůli tomu, že nemá jedno oko. To ztratil o několik let dříve rovněž v boji: „Víte, já mám jen jedno oko. Proto mám právo být občas slepý!“

A když pak ležel ve své poslední hodině na palubě lodi po bitvě u Trafalgaru v roce 1805, stále do kola prý šeptal: „Díky bohu, splnil jsem svou povinnost!“

Podobně jako se vévoda z Wellingtonu stal hrdinou další části napoleonských válek (viz „Napoleonské války“, str. 30), i Horatio Nelson byl nejvýznamnějším velitelem na straně koaličních sil a mužem, který toho pro zastavení Napoleona učinil mnohem více než kdokoli jiný. Narodil se v roce 1758 jako jedno ze třinácti dětí v rodině anglikánského kněze a měl to štěstí, že jeho strýcem byl kapitán Maurice Suckling, který zastával významnou funkci v Britském námořnictvu a kterého poprvé doprovázel na moře v roce 1770 jako

řadový námořník. Počátky Nelsonovy námořnické kariéry nebyly nikterak oslnivé (trpěl mořskou nemocí, která ho měla trápit až do konce života), ale s pomocí strýčka Maurice nakonec rychle postupoval v hierarchii královského námořnictva a v roce 1779 se ve svých sotva dvaceti letech stal kapitánem. Následujících deset let strávil Nelson v západní Indii, kde se účastnil bojů s Francouzi a Španěly, pak se opět vrátil do Anglie. Mezitím se ale oženil a jeho závazky ho donutily opustit na několik let námořnictvo a věnovat se jiným aktivitám.

Když se však blížila válka s Francií, byl Nelson v roce 1793 pověřen velením válečné lodi HMS *Agamemnon* s 64 děly, a právě tady začínají jeho legendární úspěchy. V roce 1794, když vedl útok na Korsiku, byl ovšem oslepen kameny vystřelenými z děla. Následující rok dostal velení ještě o něco větší lodi, 74dělové HMS *Captain*, byl jmenován komodorem a dostal svolení plavit se podle svého uvážení po Středozezemním moři a napadat španělské a francouzské lodě. V únoru roku 1797 se podílel na skvělém vítězství nad španělskými silami v bitvě u Mysu sv. Vincenta, kde své lodě bez rozkazu vyslal, aby napadly španělské loďstvo. V červenci stejného roku přišel o ruku při útoku na Santa Cruz de Tenerife. V té době si již získal srdce britské veřejnosti a byl jmenován kontradmirálem a pasován na rytíře.

Nelson byl velký individualista a jeho taktické uvažování bylo svérázné. Do značné míry se spolehal na své podřízené, kterým ponechával vel-

SCHOPNOST LORDA ADMIRÁLA HORATIA NELSONA OKOUZLIT VŠECHNY KOLEM SEBĚ – NÁMOŘNÍKY, ŽENY (VČETNĚ MANŽELEK JINÝCH MUŽŮ) I BRITSKOU VEŘEJNOST – BYLA LEGENDÁRNÍ.

Portrét admirála Nelsona (1758–1805) (olej na plátně), Healy, Georgy Peter Alexander (1808–1894) / zámek Versailles, Francie, Giraudon / The Bridgeman Art Library

kou míru volnosti a kteří dobře chápali, že jejich hlavním úkolem je nepříteli co nejvíc uškodit, aniž by museli čekat na to, až se zformuje celá bitevní linie britských řadových lodí. Nelsonovým cílem bylo rozdělit a izolovat jednotlivé části nepřátelské flotily, zaměřit na ně postupně palbu a zničit je. Právě tímto způsobem zvítězil například v námořní bitvě u Abukiru v roce 1799 (viz „Bitva u Abukiru“, str. 29). Po tomto slavném vítězství pobýval Nelson nějaký čas v Neapoli, kde vzbudil pohoršení svým skandálním románkem s Emmou Hamiltonovou, manželkou britského velvyslance Sira Williama Hamiltona. V roce 1800 byl povolán do Anglie. K údivu všech zde Nelson opustil svou ženu a žil ve společné domácnosti s Williamem

a Emmou, se kterou měl dokonce dceru (příznačného jména Horatia).

Britská admirálie už takové chování nehodlala dále tolerovat a v roce 1801 poslala Nelsona znovu na moře. Ten zde dosáhl dalšího klíčového vítězství nad Dány a tvrdil, že při tom nic neviděl. A nakonec se 21. října roku 1805 britská flotila pod Nelsonovým velením utkala s přesilou španělských a francouzských lodí u mysu Trafalgar ve Španělsku a dosáhla zde senzačního vítězství. V průběhu bitvy byl však Nelson na palubě své vlajkové lodi *Victory* zasažen kulkou francouzského odstřelovače a krátce na to zemřel, šeptaje při tom svá památná poslední slova. Angličané sice ztratili vojevůdce, ale získali slavného hrdinu.

Francouzský občan-voják: *levée en masse*

„Od této chvíle až do okamžiku, kdy budou všichni nepřátelé donuceni opustit půdu Republiky, jsou všichni francouzští muži povinni sloužit armádě. Mladí muži budou bojovat, ženatí muži budou kout zbraně a přepravovat zásoby, ženy budou vyrábět stany a šaty a pečovat o raněné, děti budou z plátna vyrábět cupaninu a staří muži vyjdou do ulic, aby pozvedli morálku bojovníků...“

Tato vášnivá deklarace, kterou Konvent vydal dne 23. srpna roku 1793, představuje jeden z nejvýznamnějších momentů francouzských revolučních válek. Vůbec poprvé, jak později napsal vojenský teoretik Clausewitz, „mají obyčejní lidé podíl na této významné státní záležitosti“.

Na začátku francouzských revolučních válek přešla na stranu nepřítele více než polovina armádních důstojníků, kteří zůstali věrni králi, a spolehlivost těch zbývajících byla také více než pochybná. Morálka v samotné armádě byla velmi špatná a zásobování vážlo. Ovšem po vyhlášení toho, že „se vlast nachází v nebezpečí“, odvedl Konvent prostřednictvím Výboru pro veřejné blaho do armády všechny mladé muže ve věku 18 až 25 let díky procesu, který se nazýval *levée en masse* (všeobecná mobilizace), a přivlastnil si i veškeré materiální zdroje.

Ze všech částí Francie pak přicházeli nejen ochotní muži i ženy, ale proudily sem i zbraně, ošacení, potraviny, munice a zvířata. O rok později už francouzská armáda „pohltila“ kolem 750 000 vojáků, kteří již byli dobře vyzbrojeni i vycvičeni. Není sice možné říci, že by tyto odvody byly popu-

lární naprosto všude, ale přesto takto Francouzi dosáhli poměrně významného úspěchu, a to z řady důvodů.

Typického odvedence je možné si představit jako podobné motivovaného bojovníka americké revoluce, který si mnohdy přinášel vlastní zbraně a přiváděl svá zvířata. Nechával doma rodinu, která byla plně na jeho straně, a přiváděl s sebou i další muže ze své čtvrti nebo obce. Armády První koalice, která byla nedlouho předtím jen krůček od dosažení rozhodného vítězství (viz „Kronika“ str. 12), rozsah této mobilizace zcela ohromil.

Výcvik nováčků měl na starosti Lazare Carnot, který býval kapitánem ženistů, ale nyní se stal jakýmsi personalistou nové francouzské armády, zodpovědným za přetvoření této obrovské masy odvedenců v opravdové vojáky. Používal k tomu malé skupiny mladých a ambiciózních poddůstojníků a důstojníků, kteří byli původně řadovými vojáky. Doba přála

každému Francouzi, který byl inteligentní, odhodlaný a statečný a který si přál, jak ho Carnot vyzýval, „pustit se do bitvy po hlavě a pronásledovat nepřítele, až dokud nedojde k jeho zničení“. Jedním z takových nováčků katapultovaných do důležité funkce byl kapitán jménem Napoleon Bonaparte, který měl nakonec tuto armádu odvedenců transformovat do podoby nejschopnější armády své doby.

KONVENT A VÝBOR PRO VEŘEJNÉ BLAHO PROHLÁŠILY, ŽE „VLAST JE V NEBEZPEČÍ“, VYHLÁŠILY *LEVÉE EN MASSE* (VŠEOBECNOU MOBILIZACI) A ODVEDLY DO ARMÁDY VŠECHNY MLADÉ MUŽE VE VĚKU 18 AŽ 25 LET. O ROK POZDĚJI UŽ VE FRANCOUZSKÉ ARMÁDĚ SLOUŽILO 750 000 VOJÁKŮ.

Národní garda opouští v září roku 1792 Paříž, aby se připojila k armádě, cca 1833-1836 (olej na plátně) (detail z 30104), Cogniet, Leon (1794-1880) / zámek Versailles, Francie, Giraroudon / The Bridgeman Art Library

Koaliční voják

Armády, které se spojily k boji proti francouzským občanům-vojákům, se skládaly z lépe vycvičených a vyzbrojených statečných vojáků, ovšem postrádaly revoluční zápal a osvětlené vedení, kterým se mohla pochlubit armáda francouzská.

Koaliční armády, které se účastnily konfliktu, představovaly velmi pestrou směsici. Angličané měli na sobě červené uniformy, Prusové tmavě modré, Rakušané bílé a Rusové zelené. (Francouzi byli na počátku války oblečeni do nejrůznějších uniforem, postupem času se však standardem staly tmavě modré kabáty s červeným lemováním a bílým vyložením. Váznoucí dodávky ovšem často vedly k tomu, že z těchto uniforem zbývaly jen cáry.)

Odlíšné barvy na evropských bojištích té doby měly svůj význam: vojáci

díky tomu dokázali odlišit své druhy od nepřátel, což na bojištích 18. a 19. století, kdy se po zemi válela oblaka kouře, nebylo právě jednoduché. Na rozdíl od francouzských vojáků-občanů nosili koaliční vojáci vlasy většinou stažené v copech, které byly obvykle navoskované.

Příslušníci pěchoty zpravidla nebyvali příliš pohybliví, protože museli nosit výstroj vážící až 30 kilogramů. Patřil k ní například tlumok naplněný jídlem a osobními věcmi, mušketa s hladkou hlavní a bajonet, patronaška alespoň se 60 kusy střeliva a tlustá, těžká deka, která se obvykle nosila srolovaná na prsou, kde měla sloužit jako ochrana proti úderu jezdeckou šavlí. A pokud měl voják nějaké užitečné povolání (byl například švec nebo kovář), nosíval s sebou někdy i své nástroje, aby mohl

v případě potřeby provádět opravy pro členy své čety nebo roty.

Teprve v období napoleonských válek (viz „Napoleonské války“, str. 30) byly koaliční síly vedeny poněkud osvěcenějšími vojevůdci, ale i tak byli tito vojáci proslulí svou houževnatostí, a zejména se to týká Prusů a Rakušanů. Historici uvádějí, že francouzské revoluční armády skutečně vítězily nad lépe vyzbrojenými koaličními jednotkami, pokud byly v přesile: jestliže však byly počty na obou stranách vyrovnané nebo pokud měly koaliční síly mírnou převahu, byly velmi často schopny Francouze odrazit, a to díky lepší palebné kázni a schopnosti vyrovnat se s určitými ztrátami, aniž by došlo k rozpadu jejich formace.

De Gribeauval a jeho slavná dvanáctiliberka

Jean-Baptiste Vaquette de Gribeauval se narodil v roce 1715 a bylo mu souzeno zemřít v roce 1789, tedy předtím, než revoluční války vůbec začaly. Ovšem reforma dělostřelectva, kterou uskutečnil, měla zcela zásadní význam pro úspěchy francouzské revoluční armády.

De Gribeauval byl vysoký, rozvázný intelektuál pocházející ze zámožné rodiny z města Amiens. Pokřtěn byl příznačně 4. prosince, na den svaté Barbory, která je patronkou dělostřelců. Do řad francouzského dělostřelectva vstoupil v roce 1732 a v průběhu následujících třiceti let, kdy probíhala válka o rakouské dědictví a sedmiletá válka, si

dokázal zajistit trvalé místo v dělostřelecké vědě 18. století, mimo jiné i díky tomu, že inspiraci pro své reformy hledal u Rakušanů i Prusů. Když se v roce 1776 stal generálním inspektorem francouzského dělostřelectva, zahájil proces přeměny dosavadních těžkých děl v mobilnější a přesnější zbraně.

Mobility bylo dosaženo tím, že původní železné nápravy byly nahrazeny nápravami z tvrdého dřeva, a zápřahem koní v páru namísto po jednom, díky čemuž se zvýšila jejich tažná síla. De Gribeauval také zavedl šroubový mechanismus pro úpravu náměru (jeho použitím došlo ke zrychlení palby, protože děla nebylo třeba

znovu zaměřovat po každém výstřelu) a „hledí“ vzadu, které bylo vybaveno děleným mosazným měřidlem, takže dělostřelci mohli střílet přesněji.

De Gribeauval dohlédl také na to, aby byla všechna děla vyráběna ze vzájemně zaměnitelných dílů a aby byly kolesny používané pro převoz děl konstruovány podle standardního modelu, takže bylo možné zavést masovou výrobu. Trval také na tom, aby byla francouzská armáda vybavena všemi typy děl – čtyřliberními, osmiliberními a dvanáctiliberními (v závislosti na váze koule).

Je známo, že Napoleon si oblíbil nejtěžší kalibr. Dvanáctiliberní

De Gribeauvalovo dělo vážilo asi 550 kilogramů, mělo v lafetě vyřiznuté dvě pozice pro uložení hlavně (přední pro střelbu, zadní pro přepravu, ve které dělo lépe drželo rovnováhu). Napoleon

měl geniální nápad použít tato relativně lehká, ale účinná děla (kterým s oblibou přezdíval „dcerušky“) jako útočné zbraně. Nechal je dopravit blízko k přední linii (místo toho, aby je sou-

středil za prvosledovými jednotkami) a použil je k devastaci nepřátel na krátkou vzdálenost, po čemž následoval rychlý výpad pěchoty.

Vzdušné síly francouzské revoluční armády

Bitva u Fleurus, která se hluboko v Argonnském lese odehrála 26. června roku 1794, se nakonec ukázala být klíčovým vítězstvím Francouzů nad Rakušany. Jen málo se ale ví o tom, že v této bitvě byl poprvé k vojenským účelům použit pozorovací balon.

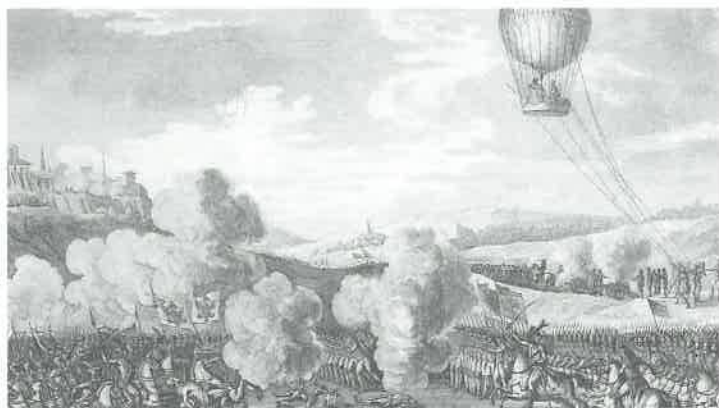
Výbor pro veřejné blaho zřídil tajný poradní orgán, který měl rozhodnout, zda by bylo možné použít balon plněný vodíkem jako prostředek pro vojenský průzkum a pozorování. Tento orgán, kterému předsedali dva vědci, dostal k dispozici vymezený prostor na předměstí Paříže, kde mohl v tajnosti na vývoji balonu pracovat. Výsledkem byl *L'Entreprenant* („Podnikavý“) – balon, který měl být upoután k zemi silnými lany, aby odolal nárazům větru, a který mohl vystoupat do výšky asi 600–900 metrů. Posádku tvořili dva muži, z nichž

první měl provádět pozorování nepříteli dalekohledem. Úkolem druhého muže bylo přijímat a odesílat zprávy na zem (po laně) nebo signalizovat informace jednotkám v blízkosti. Unikání vodíku z balonu měl zabránit speciální nátěr, díky tomu tedy mohl balon zůstat ve vzduchu o něco déle.

Při testu balonu *L'Entreprenant* v březnu roku 1794 bylo zjištěno, že muž s dalekohledem dokáže rozeznat detaily až na vzdálenost dvacet devět kilometrů. Výbor pro veřejné blaho byl nadšen a okamžitě nařídil vytvoření prvních bojových vzdušných sil na světě. Tento útvar se nazýval *Compagnie d'Aeronautiers*. Ještě na jaře téhož roku vzala francouzská armáda *L'Entreprenant* s sebou na sever, kde se měla na území dnešní Belgie utkat s Rakušany. Když se rakouské oddíly blížily

k Fleurus, byl balon naplněn vodíkem. Francouzský generál Georges Morlot strávil v baloně více než deset hodin a posílal odtud informace o pohybu Rakušanů, které do značné míry rozhodly o francouzském vítězství, protože Rakušané se při útoku rozdělili do pěti různých skupin.

Rakušané si stěžovali, že použití balonu není férové, a pokoušeli se jej z oblohy sestřelit (Francouzi pak jednoduše povolili lana, a *L'Entreprenant* se tak dostal mimo dostřel). Francouzi pak zkonstruovali ještě tři další balony a v průběhu války je s úspěchem používali.

BITVA U FLEURUS JE PRVNÍM VÁLEČNÝM STŘETEM, PŘI KTERÉM BYL K BOJOVÝM ÚČELŮM POUŽIT POZOROVACÍ BALON, JEMUŽ FRANCOUZI ŘÍKALI L'ENTREPRENANT („PODNIKAVÝ“). BALON BYL PŘIPOUTÁN K ZEMI SILNÝMI LANY A JEHO POSÁDKU TVOŘILI DVA MUŽI, Z NICHŽ JEDEN SLEDOVAL NEPŘÍTELE DALEKOHLEDEM A DRUHÝ ZAJIŠŤOVAL KOMUNIKACI SE ZEMÍ (PO LANE) A POMOCÍ SIGNÁLNÍCH VLAJEK PŘEDÁVAL INFORMACE JEDNOTKÁM V BLÍZKOSTI.

Landauer Collection, oddělení tisků a fotografií, Library of Congress. LC-USZ62-65649

Generál Alexander Suvorov: „Bodák je správný chlapík!“

Ruský generál Alexandr Suvorov, který se narodil v roce 1729, byl vojákem, jehož kvality Západ dlouho přehlížel.

Pocházel z urozené moskevské rodiny a účastnil se sedmileté války arusko-turecké války v letech 1768–1774. A právě tam, v jeho první funkci v hodnosti generála, začíná mimořádně dlouhá série vítězných bitev: stal se díky tomu jedním z mála nikdy neporažených generálů v dějinách. Když porazil Turky, vrátil se do Moskvy, kde napsal své stěžejní dílo „Umění vítězit“, které je známé svými jadrnými, ale pravdivými aforismy: „Mnoho mužů, malá vítězství“, „Zaútoč tím, co je k dispozici, co ti Bůh posílá“ a „Kulka je hlu-pák, bodák je správný chlapík“.

Z těchto poněkud extrémních názorů vycházela Suvorovova bojová filozofie: tvrdý výcvik, rychlý přesun, který nezdržuje trén¹ a bleskový bodákový útok. Když Suvorov potlačil v roce 1794 povstání v Polsku, jmenovala ho carevna Kateřina polním maršálem, ovšem po její smrti v roce 1796 upadl u nového panovníka cara Petra I. v nemilost a byl přinucen odejít do ústraní.

Ovšem Suvorov byl příliš cenný na to, aby dlouho zůstal bez užitku, a tak byl v roce 1799 vyslán do Itálie, protože Rusko se stalo součástí Druhé koalice, která se znovu utvořila, aby se postavila Francii. Zde se mu podařilo dosáhnout série senzačních vítězství a vytlačit prakticky veškeré francouzské vojáky z Itálie. Ostatní ruští velitelé ovšem nebyli zdaleka tak úspěšní a díky tomu se polní maršál ocitl v nezáviděníhodné situaci. Byl donucen k neob-

1 Vojenský zásobovací oddíl. (Pozn. překl.)

vyklému ústupu z Itálie přes Alpy v okamžiku, kdy jeho armáda byla hladová a zoufalá. Jednalo se o úspěšný strategický tah, který bývá přirovnáván k Hannibalovu přechodu Alp.

Následkem vyčerpání pak Suvorov následujícího roku v Petrohradě umírá. V Rusku má dodnes mnoho obdivovatelů, a dokonce zde přežívá legenda, že tento statečný, mimořádně nadaný a obětavý muž ve skutečnosti nikdy nezemřel, ale že se, podobně jako například bájný král Artuš, vždy objeví, když se ruští vojáci ocitnou v nouzi.

RUSKÝ GENERÁL ALEXANDR VASILJEVIČ SUVOROV ZŮSTÁVÁ JEDNÍM Z MÁLA NIKDY NEPORAŽENÝCH GENERÁLŮ V DĚJINÁCH. JEHO SVĚRÁZNÁ FILOZOFIE BYLA NÁSLEDUJÍCÍ: TVRDÝ VÝCVIK, RYCHLÝ PŘESUN, KTERÝ NEZDRŽUJE TRÉN, A BLESKOVÝ BODÁKOVÝ ÚTOK.

Portrét polního maršála generallissima hraběte Alexandra Vasilijeviče Suvorova (1729–1800), 1786 (olej na plátně), Levickij, Dmitrij Grigorjevič (1735–1822) / Muzeum V. A. Tropinina a jeho současníků, Moskva, Rusko / The Bridgeman Art Library

Sestry Fernigovy: „velmi zběhlé v zabíjení“

Francouzská revoluce nejen zničila monarchii, která ve Francii vládla po několik staletí, ale také změnila zažitě představy o roli ženy ve společnosti. Stejně jako se řada žen podílela na násilnostech v průběhu revoluce a poní (Maximilian Robespierre měl osobní stráž složenou výhradně z žen, z části proto, aby ho chránila před jinou ženou, rojalistkou, která se ho snažila zavraždit), tak se statečné ženy nacházely i v řadách francouzské armády.

Čelní místo mezi nimi patří sestrám Fernigovým – Félicité, které bylo dvacet dva let, a Théophile, jež byla teprve sedmnáctiletá. Pocházely z Flander, kde se o jejich výchovu staral jejich otec – lovec. Staly se díky tomu výbornými střelkyněmi a lučištnicemi. Když vypukla válka, připojily se k místním milicím bojujícím proti Rakušanům. Když šly do akce, začernily si obličej, oblékly mužské šaty a s úspěchem pak využívaly svých znalostí místního terénu k provádění nočních útoků. Svými činy se proslavily a byly představeny generálu Charlesi Françoisi Dumouriesovi, na kterého udělaly takový dojem, že nařídil vydat jim koně a uniformy. Obě sestry se účastnily bojů u Valmy a u Jemappes. Ve druhé ze jmenovaných bitev Félicité zabila dva Rakušany, kteří se chystali ubodat bajonetem mladého belgického důstojníka. Obě ženy, jak později napsala francouzská hodnotící komise, „byly velmi zběhlé v zabíjení“.

Když se Dumouriez rozešel s radikálním francouzským vedením a nakonec v roce 1794 přešel na stranu

nepřítele, sestry Fernigovy dezertovaly spolu s ním. Přestože na místě bitvy u Jemappes dnes stojí jejich památník, tehdejší francouzská revoluční vláda jim nikdy neodpustila a zbytek svého života strávily na okraji společnosti.

FRANCOUZSKÉ HRDINKY FÉLICITÉ A THÉOPHILE FERNIGOVY (NA OBRÁZKU NAHOŘE) BYLY JEDNĚMI Z MNOHA ŽEN, KTERÉ V ŘADÁCH FRANCOUZSKÉ ARMÁDY BOJOVALY PROTI RAKOUSKU.

Francouzské hrdinky, Félicité a Théophile de Fernig v roce 1792, podle „Le Petit Journal“ z 27. srpna 1894 (vybarvená rytina). Lix, Frédéric (1830–1897) / soukromá sbírka, Archives Charmet / The Bridgeman Art Library

Bitva u Abukiru: déšť částí lidských těl

Uprostřed této noční bitvy došlo k explozi, jakou žádný voják nebo námořník přítomný na místě ještě nikdy neviděl ani neslyšel. Francouzská vlajková loď *L'Orient* se v oblaku dýmu rozpadla na kusy poté, co palba z britských děl zasáhla její muniční sklad. Otřesy byly tak silné, že se třásla i ráhnoví mnoha dalších lodí v okolí, a mnozí námořníci se proto domnívali, že k výbuchu došlo na jejich lodi (výbuch bylo slyšet až ve vzdálené Káhiře).

Po tomto ohromném výbuchu jeden z britských pozorovatelů napsal: „Následovala děsivá přestávka vyplněná hrobovým tichem, která trvala asi tři minuty.“ Pak byly lodě obou flotil zasypány částmi lidských těl – nohy, paže a hlavy – tento hrůzostrašný a krvavý déšť dokonce několik námořníků přivedl k šílenství.

Dne 1. srpna roku 1798 tak společně s lodí *L'Orient* přišly vniveč i veškeré naděje, které Napoleon Bonaparte vkládal do svého egyptského tažení. V květnu roku 1798 vyplul z Toulonu s armádou 35 000 mužů na výpravu, jejímž cílem bylo dobýt Egypt. Francouzi se domnívali, že se jim tak podaří poškodit britské zájmy v Indii a vytvořit ve východním Středomoří francouzskou mocenskou základnu. Rychlé vítězství nad vojsky egyptských mamluků v bitvě u pyramid, jen několik mil od Káhiry, mohlo budit dojem, že je tato strategie úspěšná. Francouzská armáda následně 22. července vstoupila triumfálně do Káhiry.

Francouzi ovšem nepočítali s kontradmírálem Horatiem Nelsonem (viz „Hlavní aktéři“, str. 22). Francouzům se sice podařilo oklamat britské ná-

mořnictvo při plavbě do Egypta, ale Nelson, v čele flotily čtrnácti lodí, objevil třináctičlennou francouzskou flotilu (které velel viceadmirál François-Paul Brueys d'Aigalliers), když kotvila v Abukirské zátce nedaleko Alexandrie u pobřeží Egypta. Přestože měli Britové mírnou výhodu v počtu lodí, Francouzi měli za svými zády pobřežní mělčiny a měli k dispozici i podporu dělostřeleckých baterií na pobřeží, i když tyto nebyly právě ideálně rozmístěné. A Brueys nebyl na bitvu připraven. Hrozbu možného útoku ze strany Britů podceňoval, a paluba jeho vlajkové lodi byla dokonce plná plechovek s barvou, protože právě probíhala její údržba.

Britské lodě podnikly odvážný večerní útok, a některým z nich se dokonce podařilo proniknout mezi francouzskou flotilu a pobřeží. Nakonec zbyly z francouzské třináctičlenné flotily pouze dvě lodě. Zahynulo asi 2 000 mužů, včetně Brueyse. Britové naopak neztratili ani jedinou loď. V průběhu jediné noci tak Nelson

zajistil britským silám nadvládu nad Středomořím a toto významné vítězství také zároveň zvýšilo sebedůvěru Spojenců a napomohlo vzniku Druhé koalice.

Přestože Napoleon ve svém egyptském tažení pokračoval, díky této porážce ztratil možnost svou armádu zásobovat. Později své vojáky dokonce opustil a vydal se zpět do Francie, aby se zde zapojil do přípravy převratu, který jej vynesl do funkce prvního konzula. Zbytek jeho armády se nakonec v roce 1801 vzdal Britům a Turkům.

V PRŮBĚHU BITVY U ABUKIRU DNE 1. SRPNA 1798 ZDECIMOVALI BRITOVÉ POD VEDENÍM ADMIRÁLA HORATIA NELSONA FRANCOUZSKOU FLOTILU ČÍTAJÍCÍ TŘINÁCTI LODÍ. ZKÁZE UNIKLY POUZE DVĚ Z NICH A O ŽIVOT PŘÍŠLO 2 000 FRANCOUZŮ, VČETNĚ FRANCOUZSKÉHO VICEADMIRÁLA FRANÇOISE-PAULA BRUEYSE D'AIGALLIERS.

Bitva u Abukiru, 1. srpna 1798, Baileyho rytina pro knihu J. Jenkinse „Naval Achievements“, 1816 (barevná rytina), Whitcombe, Thomas (cca 1752–1824) / soukromá sbírka, The Stapleton Collection / The Bridgeman Art Library

Napoleonské války 1803–1815

Po relativně krátkém období klidu se v Evropě opět rozhořela válka, v níž měly být revoluční ideály podřízeny Napoleonovým dobovatelským ambicím

Válčí strany

- Francie, Francií obsazené Španělsko, Itálie a menší německé státy
- Třetí koalice: Rakousko, Rusko, Portugalsko, Švédsko a Británie
- Čtvrtá koalice: Prusko, Rusko, Sasko, Švédsko a Británie
- Pátá koalice: Británie a Rakousko
- Šestá koalice: Prusko, Švédsko, Rakousko, Británie a menší německé státy
- Sedmá koalice: Británie, Rusko, Prusko, Švédsko, Rakousko a Nizozemí

Dějiště válečných událostí

Evropa, Rusko, Španělsko, Atlantik, Jižní Amerika

Ztráty

Celkový počet obětí těchto válek v Evropě je odhadován na 2 500 000

Hlavní aktéři

FRANCIE

Císař Napoleon Bonaparte, všemocný vládce Francie
Josef Bonaparte, Napoleonův bratr a vládce Neapolského království a Španělska
Jerome Bonaparte, Napoleonův bratr a vestfálský král
Maršál Michel Ney, schopný generál, který u Waterloo nespínil Napoleonova očekávání
Maršál Luis-Nicolas Davout, Napoleonův ministr války v době stodenního císařství
Maršál André Masséna, velitel francouzských jednotek v Portugalsku

PRUSKO

Polní maršál Gebhard von Blücher, jeden z vítězů bitvy u Waterloo

RAKOUSKO

Karel, arcivévoda rakouský, který zvítězil nad Napoleonem v bitvě u Aspern a Esslingu

RUSKO

Car Alexandr I., který odhodlaně vzdoroval Napoleonově invazi do své země
Generál Petr Ivanovič Bagration, schopný vojevůdce, který se s Napoleonem střetl v Rusku
Generál Michail Barclay de Tolly, který při Napoleonově vpádu zvolil ústupovou taktiku

VELKÁ BRITÁNIE

Admirál Horatio Nelson, vítěz bitvy u Trafalgaru
Polní maršál sir Arthur Wellesley, vévoda z Wellingtonu a vítěz bitvy u Waterloo

V roce 1804 se Francie převážnou většinou vyslovila pro to, aby se Napoleon Bonaparte stal císařem. Napoleonovy osobní ambice nyní vystoupily do popředí. Jeho cílem bylo ovládnutí Evropy, a tak se z francouzských revolučních válek, které po uzavření míru z Amiens na chvíli ustaly, staly války napoleonské. Proměnlivé koalice evropských mocností se už nesnažily pacifikovat nově vzniklou republiku – nyní se měly utkat s vojenským géniem, jenž chtěl učinit z Francie dominantní evropskou velmoc. Než musel Napoleon spolknout hořkou pilulku v podobě porážky u Waterloo v roce 1815, téměř se mu podařilo tohoto cíle dosáhnout. V roce 1810 už ovládal takřka celou západní Evropu, včetně Itálie a velkých částí Německa. Přestože Napoleon nakonec vše ztratil, mělo dvanáct let napoleonských válek významně změnit tvář Evropy, zapříčinit vzestup nacionalistických hnutí a také pozměnit způsob vedení války.

1803

květen: Znovu začíná válka mezi Francií a Velkou Británií.

červen: V Jižní Americe se Británie zmocňuje Svaté Lucie, Tobaga a nizozemské Guyany.

1804

prosinec: Napoleon je korunován císařem Francouzů. Poté, co Británie zaútočí na jeho loďstvo, vyhláší Španělsko Británii válku.

1805

duben: Británie, Rusko a Rakousko vytvářejí Třetí koalici.

květen: Napoleon se prohlašuje králem Itálie.

říjen: Nelson umírá ve vítězné bitvě u Trafalgaru, Francouzi obklíčí Rakušany u Ulmu.

prosinec: Napoleon poráží spojené rakousko-ruské vojsko v bitvě u Slavkova, Prešpurským (Bratislavským) mírem pak Rakousko postupuje Francii rozsáhlá území.

1806

duben: Josef Bonaparte se stává neapolským králem, Británie zahajuje námořní blokádu Francie.

říjen: Prusko, Rusko, Sasko, Švédsko a Británie vytvářejí Čtvrtou koalici. Napoleon na hlavu poráží pruskou armádu v bitvě u Jeny.

listopad: Napoleon vytváří „kontinentální systém“, který zakazuje dovoz britského zboží do Evropy.

1807

červen: Napoleon poráží Rusko v bitvě u Friedlandu.

červenec: Rusko a Francie podepisují v Tylži mír, končí tak Čtvrtá koalice.

listopad: Francie napadá Portugalsko, které se odmítá zapojit do kontinentálního systému.

1808

květen: Napoleon napadá Španělsko a na královský trůn dosazuje svého bratra Josefa.

srpen: Válka na Iberském poloostrově začíná vyložením britských jednotek pod vedením vévody z Wellingtonu v Portugalsku.

1809

duben: Británie a Rakousko vytvářejí Pátou koalici.

duben: Napoleon poráží Rakušany v několika bitvách v Bavorsku.

květen: Rakušané pod vedením arcivévody Karla svádějí s Napoleonem vítěznou bitvu u Aspern-Esslingu.

červenec: Napoleon poráží Rakušany pod vedením arcivévody Karla v bitvě u Wagramu.

říjen: Schönbrunnský mír ukončuje boje mezi Francií a Rakouskem.

1812

červen: Napoleonův vpád do Ruska.

září: Napoleon vstupuje do Moskvy.

říjen: Napoleon evakuuje Moskvu.

prosinec: Napoleon opouští svou armádu a poslední zbytky francouzských jednotek odcházejí z Ruska.

1813

březen: Rusové vstupují do Berlína, Prusko vyhláší válku Francii.

květen: Napoleon poráží spojené rusko-pruské síly ve bitvě u Grossgorschen, Wellington ve Španělsku úspěšně postupuje.

červen: Francouzi evakuují Madrid.

říjen: Napoleon je poražen v bitvě u Lipska (také známé jako Bitva národů), Wellington překračuje Pyreneje a vstupuje na území Francie.

1814

březen: Spojenci vstupují do Paříže.

duben: Napoleon abdikuje a je poslán do vyhnanství na italský ostrov Elba.

1815

únor: Napoleon utíká z Elby.

březen: Napoleon vstupuje do Paříže; Británie, Rusko, Prusko, Švédsko, Rakousko a Nizozemí vytvářejí Sedmou koalici.

červen: Spojenecké armády porázejí Napoleona v bitvě u Waterloo, Napoleon abdikuje a je poslán do vyhnanství na ostrov Svatá Helena v jižním Atlantiku.

Napoleon si podmaňuje Evropu

Když byl Napoleon prohlášen prvním konzulem a pak v roce 1804 i císařem, změnil se se revoluční boje v závod o naplnění Napoleonových osobních ambicí. Přes snahu evropských mocností ho zastavit se mu podařilo ovládnout větší část Evropy.

I po uzavření míru z Amiéns (1802) pokračovali Francouzi v zabírání dalšího území, včetně částí Piemontu, Itálie, Švýcarska a Nizozemí. Tím ale rozzlobili Brity, kteří se odmítli vzdát Malty, jak bylo dohodnuto, a namísto toho vyhlásili Francii v roce 1803 válku. Napoleonův plán napadnout Anglii (viz „Invaze, která se nikdy nekonala“, str. 49) ztroskotal na síle britského námořnictva. Francouzské loďstvo bylo v roce 1805 z větší části

Přestože v roce 1810 Napoleonovi ležela u nohou prakticky celá západní Evropa, rozhodl se v roce 1812 neprozřetelně napadnout Rusko.

zničeno admirálem Horatiem Nelsonem v bitvě u Trafalgaru u španělského pobřeží. Evropa ovšem patřila Napoleonově skvělé Velké armádě (viz „Voják francouzské Velké armády“, str. 44). Když vznikla první z celkem pěti koalic namířených proti Napoleonovi, předvedl tento vojevůdce sérii ohromujících vítězství a porazil rakouské armády u Ulmu, Slavkova (viz „Slavkovské slunce“, str. 47) a Prusy u Jeny.

Britské lodě blokovaly francouzské přístavy a Britové se zmocnili francouzských držav v Jižní Americe, ovšem Napoleon obsadil Španělsko a Portugalsko. Ze svých příbuzných učinil loutkové panovníky ve Španělsku, Itálii a Nizozemí a porážel jednu koaliční armádu za druhou. V roce

1808 přivedl Napoleon svou armádu do Španělska a donutil tamní britskou armádu k evakuaci, aniž by musel vybojovat jedinou větší bitvu. Následující rok nicméně utrpěl svou první porážku z rukou Rakušanů u Aspern-Esslingu. Napoleon sice zvítězil hned v následující bitvě (u Wagramu, v červenci), ale toto vítězství stálo život 34 000 francouzských vojáků.

I přes velkou intenzitu odvodů – Francie měla v té době 27 milionů obyvatel ve srovnání s 11 miliony obyvatel Velké Británie, díky čemuž bylo verbování nových vojáků jednodušší – začala mít Velká armáda problémy se zaplňováním míst po svých padlých. Přestože k roku 1810

už Napoleonovi patřila prakticky celá západní Evropa, rozhodl se v roce 1812 neprozřetelně napadnout Rusko, což mělo známé tragické důsledky (viz „Bod zvratu“, str. 34).

V prosinci téhož roku se musel Napoleon vypořádat s nepokoji ve své vlasti, a proto opustil svou armádu, která na tomto tažení utrpěla ztráty téměř 400 000 mužů. Navzdory skutečnosti, že hned následujícího roku byl schopen opět postavit do pole velkou armádu, aura neporazitelnosti už byla ta tam. Koaliční síly se s nově nabytým sebevědomím semkly ke smrtelnému úderu: generál Arthur Wellesley, lord Wellington (viz „Hlavní aktéři“, str. 43), dosáhl skvělých úspěchů ve Španělsku a Portugalsku a vstoupil na území Francie.

Napoleon mezitím v říjnu 1813 ztratil největší bitvu války u Lipska.

Poražený Napoleon abdikoval v dubnu 1814 a byl poslán do vyhnanství na italský ostrov Elba. S nuceným exilem se ovšem nemínil smířit, a tak v roce 1815 uprchl, shromáždil armádu a vytáhl na Paříž, kde donutil nového krále Ludvíka XVIII. k útěku. Znovu došlo k vytvoření protinapoleonské koalice, tentokrát sedmé a poslední, a vévoda z Wellingtonu, s významnou pomocí maršála Blüchera a Prusů, zničil tuto hrozbu jednou provždy v bitvě u Waterloo. Napoleon byl znovu poslán do vyhnanství, tentokrát na vzdálený ostrov Svatá Helena v jižním Atlantiku, kde v roce 1821 umírá.

Důsledky napoleonských válek byly dalekosáhlé. Je ironií osudu, že zatímco ve Francii se po návratu Bourbonů vrátily věci do starých kolejí, Napoleonova snaha působit na nacionalismus Francouzů přinesla největší výsledky v zemích, které byly nepřáteli Francie. Hnutí za nezávislost se objevila v Rusku, Německu i dalších zemích, včetně Jižní Ameriky (po pádu španělského impéria) a Řecka (viz „Válka za řeckou nezávislost“, str. 50). Tato nacionalistická hnutí byla nakonec úspěšná a ve 20. století měla pozměnit rovnováhu sil v Evropě i ve světě.

PRUD'HONSŮV POSLEDNÍ PORTRÉT Z ROKU 1810 ZACHYCUJE NAPOLEONA BONAPARTA NA VRCHOLU SLÁVY. V ROCE 1810 KONTROLOVAL NAPOLEON PRAKTICKY CELOU ZÁPADNÍ EVROPU VČETNĚ ITÁLIE A VELKÝCH ČÁSTÍ NĚMECKA.

Invaze do Ruska: 1812

V roce 1810 si Napoleonovo okolí začalo všimnout jeho nepřírozené letargie. Toto období trvalo asi rok. Tento teatrální, rozporuplný a nepředvídatelný muž, který mával pěstmi, vyhrožoval a ječel, když nebylo po jeho, se náhle proměnil v poklidného, mírně obézního otce malého chlapce, kterého mu porodila Marie-Luisa, arcivévodkyně rakouská. S tou se oženil poté, co se rozvedl se svou první ženou Josefínou. Napoleon byl ze svého syna nesmírně nadšen. Po jeho narození ho zdvihl „v návalu radosti“, aby ho představil svému dvoru, a prohlásil: „Nyní začíná nejlepší období mé vlády.“

V roce 1811 už lidé začínali spekulovat. Napoleon se nevrátil do Španělska, aby převzal velení

nad svou armádou, přestože se tamní krvavá válka (viz „*Guerra de Guerrillas*“, str. 45) vymkla Francouzům z rukou. Znamenalo to, že velký Napoleon už je válkou unaven a – jak si někteří dovolili doufat – je připraven na mír v Evropě?

To byly opravdu bláhové naděje. Náladový Napoleon byl pouze unaven protahující se válkou ve Španělsku a čekal na něco nového, na nějaký nový svět, který by mohl dobýt. A jeden našel. V roce 1812 Napoleon náhle sršel energií jako nikdy předtím – rozjel se kontrolovat francouzské pevnosti, vydával rozkazy ohledně vytváření nových jednotek a nařizoval, aby byly v Polsku a Německu zřízeny velké muniční sklady. Těm, kteří Napoleona znali, bylo jasné, že tato manická

fáze je předzvěstí války, a válku bylo možné vést pouze proti Rusku.

„Jak si myslíte, že mne dokážete zastavit?“

V roce 1807 uzavřel ruský car Alexandr I. s Napoleonem v Tylži velmi křehký mír, a Rusko se tak stalo Napoleonovým nepřítelím ochotným spojencem. V červnu toho roku totiž Francouzi porazili velkou ruskou armádu bitvě u Friedlandu. Ovšem přátelství s Napoleonem bylo pro Alexandra téměř nepředstavitelné. Napoleonův kontinentální systém, který zakazoval směnný obchod s Británií, měl na ruskou ekonomiku velmi negativní dopad. Mezitím začalo ruskou bezpečnost ohrožovat i pronikání Francouzů do Polska, východního Německa a na Balkán.

V roce 1811 se car Alexandr odmítl nadále podílet na kontinentálním systému a zahájil mírová jednání se svými sousedy, například se Švédskem a osmanskou říší. Když to Napoleon zjistil, bylo mu jasné, že válka je nevyhnutelná. A znovu se rozhodl, že udeří jako první. Napoleon byl téměř v extázi, když začal roku 1812 připravovat největší invazi, jaké byl svět svědkem od 13. století, kdy opačným směrem táhly mongolské hordy. Napoleon shromáždil 190 000 koní, vozy s přepravní kapacitou 7 000 tun denně a nesmírnou sílu 614 000 mužů ve srovnání s 220 000 ruskými vojáky stojícími proti nim. Svým podřízeným řekl: „Cílem mého úsilí je shromáždít armádu 400 000 vojáků na jednom místě, prorazit ruskou obranu, obsadit Moskvu a donutit Alexandra v Sankt Petěrburgu, aby mne prosil o mír.“

Dne 24. června 1812 překročil Napoleon v čele masy 225 000 mužů řeku Němen a postupoval

do Ruska. Když se o tom Alexander dozvěděl, poslal Napoleonovi depeši, která začínala slovy: „*Monsieur mon frère*, včera jsem se dozvěděl, že navzdory věrnosti, kterou jsem projevil dodržováním závazků ujednaných s Vaším Veličenstvem, Vaše vojska překročila ruskou hranici.“

Alexandr Napoleona prosil, aby svůj záměr ještě přehodnotil. Na to Napoleon odpověděl: „Připravoval jsem se důkladně a moje jednotky jsou třikrát početnější než Vaše... Jak myslíte, že mne dokážete zastavit?“

KDYŽ NAPOLEON
VJÍŽDĚL DO MOSKVVY,
OČEKÁVAL, ŽE SI
VYLEPŠÍ NÁLADU
POHLEDEM NA
PORAŽENÉ MĚSTO.
NAMÍSTO TOHO ZJIS-
TIL, ŽE SE VE MĚSTĚ
PRAKTICKY NENACHÁZÍ
ŽIVÁ DUŠE.

CAR ALEXANDR I. NA
RYTINĚ Z POČÁTKU
19. STOLETÍ. KDYŽ SE
UKÁZALO, ŽE KONTI-
NENTÁLNÍ SYSTÉM JE
PRO JIŽ TAK STRÁDAJÍCÍ
RUSKOU EKONOMIKU
VELMI ŠKODLIVÝ, POKU-
SIL SE TENTO VÁHAVÝ
NAPOLEONŮV SPÓ-
JENEC O PŘEHODNO-
CENÍ VZTAHŮ SE SVÝMI
SOUSEDY.

VÝJEV Z OBRAZU ÚSTUP Z RUSKA Z ROKU 1835 UKAZUJE, JAK NEPŘIPRAVENÁ NAPOLEONOVA VOJSKA STRÁDALA V KRUTÉ RUSKÉ ZIMĚ.

Výjev z obrazu Ústup z Ruska, 1835 (olej na plátně), Boissard de Boisdénier, Joseph Fernand (1813–1866) / Musée des Beaux-Arts, Rouen, Francie, Lauros / Girauçon / The Bridgeman Art Library

Mrtví koně

Odpověď na tuto otázku byla jasná hned, jak Napoleon vstoupil na rozlehlé ruské pláň. Rusové se ho ani zastavit nesnažili, ba naopak, ustupovali před ním stejně jako před Švédy v tzv. velké severní válce a stejně, jako budou o 140 let později, v průběhu druhé světové války, ustupovat před Němci. I když to Napoleon mohl předvídat, nečekal to a náhle se cítil, jako by ho někdo okradl o rychlý boj a vítězství, po kterých tolik toužil.

Čím hlouběji do Ruska Napoleon postupoval, tím hlouběji Rusové před křídly jeho mocných armádních uskupení ustupovali. Únava a hlad si ale pomalu začínaly mezi Napoleonovými vojáky vybírat svou daň. Zásobovací trasy byly stovky kilometrů dlouhé a kozácká jízda je mohla velmi snadno napadnout a přerušit. Velká armáda začala také pociťovat rozmarný nepředvídatelného ruského počasí. Přívalové deště způsobovaly bahno vysoké až po

kolena, jindy je střídaly dny, kdy pájlo slunce a kdy na primitivních cestách vznikaly hluboké koleje.

Koně začali umírat jako první. Jejich vnitřnosti se začaly nadouvat kvůli tomu, že jim jako potrava muselo postačit zelené obilí anebo slaměné došky ze střech vesnických chalup. Pro mnoho vojáků Velké armády byly vzpomínky na toto období spojeny s odporným zápachem z desetitísiců mrtvých koní a s mračny zvířeného prachu na nekonečných pláních. Brzy začali umírat i vojáci, na úplavici, tyfus, vyhladovění nebo jednoduše vyčerpáním. Když Napoleon konečně 28. července překročil řeku Dvinu a vstoupil do města Vitebsk, doufal, že zde zastihne armádu ruského generála Michaila Barclayho de Tolly. Místo toho zjistil, že Barclay se svou armádou znovu ustoupil. Rozzuřený Napoleon před svými rádci prohlásil: „Tady může Alexandr jasně vidět, jak neschopní jeho generálové jsou. Takto ztratí celou svou zem.“

Ve skutečnosti ale generálové tuto válku pro Alexandra vyhrávali. Napoleon začal carovi posílat mírové návrhy – teď už psané odlišným tónem než arogantní depeše z počátku invaze – ale Alexandr neodpovídal. Rusové pokračovali v ústupu i v srpnu. A pak přišlo září.

Bitva u Borodina

Dne 7. září Napoleon konečně dostihl armádu generála Michaila Kutuzova, který vystřídal Barclaye. Stalo se tak nedaleko městečka Borodino, asi 110 kilometrů jihozápadně od Moskvy. Kutuzov velel přibližně 106 000 vojáků, kteří se zokopali mezi kopci a strmými srázy v okolí. Velitel 1. sboru, maršál Louis-Nicolas Davout, doporučoval obchvatný manévr na jejich levé křídlo. Jak Napoleonovi řekl, jakmile by se dostal přes hroživá ruská děla, mohl by se obrátit zpět a vpadnout nepříteli do boku. Napoleon ale – v předzvěsti toho, co se stane o tři roky později u Waterloo – nařídil čelní útok. Byla to reakce vyčerpaného (možná i nemocného) vojevůdce, a přestože Francouzi měli nadále početní převahu, ztratili už tisíce mužů a nacházeli se stovky kilometrů od domova.

Přesto však útok na císařův povel začal. Napoleon poslal 100 000 mužů přímo proti postavením hájeným vojáky generála Petra Ivanoviče Bagrationa, jednoho z nejschopnějších ruských velitelů. „Ta obrovská ruská pevnost chrlila proti našemu středu opravdové peklo,“ popsal to jeden francouzský očitý svědek. Mnoho z Napoleonových věrných vojáků jednoduše zmizelo, protože vylétli do povětří. Po několika hodinách bojů, včetně těžkého ostřelování 300 děly, byli Rusové donuceni ustoupit. Utrpěli velké ztráty, kromě jiných

byl smrtelně zraněn i generál Petr Bagration. Napoleon však odmítl, aby jeho záloha nepříteli pronásledovala až do úplného vítězství, a tak ruská armáda přežila, aby se mohla vrátit a bojovat za příznivějších okolností.

Francouzi sice zvítězili, ale bylo to Pyrrhovo vítězství, protože Napoleonovy ztráty činily neuvěřitelných 40 000 mrtvých a zraněných. Rusové sice ztratili asi 50 000 mužů, ale na domácí půdě mohli tyto ztráty mnohem snadněji nahradit. Nyní se dokonce i císařovo sebevědomí zdálo být otřesené. „Tihle Rusové se nechávají zabíjet, jako by ani nebyli lidé, ale nějaké stroje,“ řekl jednomu ze svých důvěrníků. Pro vlastenectví svých protivníků zjevně neměl velké pochopení.

Děsivé ticho v Moskvě

Cesta do Moskvy byla volná a Napoleon tam 15. září v čele své armády vstoupil. Očekával, že se triumfálně projede ulicemi města plnými pokořených Moskvanů, ale namísto toho, jak napsal jeden historik, „bylo město úplně bez života, žádná tvář v okně, žádné dítě v zahradě, žádný kůň, kočár ani vůz v ulicích“.

Rusové Moskvu kompletně vyklidili a zanechali toto překrásné město s 1 200 věžičkami, věžemi a kupolemi, „vzhledu více asijského než evropského“, jak napsal jeden francouzský důstojník, zcela liduprázdné. Zmatený Napoleon vyrazil do Kremlu, kde ticho rušilo pouze odbíjení věžních hodin. Ještě téže noci, když se Napoleonovi vojáci pustili do opevňování v okolí Moskvy, začaly vznikat požáry. První z nich se objevil v Čínské čtvrti, ale rychle se rozšířily po celém městě. Brzy bylo jasné, že za sebou Rusové zanechali skupinu žhářů, jejichž úkolem bylo Moskvu zapálit.

Napoleon byl donucen Moskvu na tři dny opustit a po tuto dobu bylo město vydáno na pospas plamenům. Francouzský císař nemohl dost dobře uvěřit tomu, že Rusové své překrásné hlavní město zničili jen proto, aby se ho Francouzi nemohli zmocnit. Napoleon napsal carovi do Sankt Petěrburgu dopis, který dokazuje, jak moc mimo realitu se císař ocital: „Vedl jsem proti Vašemu Veličenstvu válku bez osobní zaujatosti,“ píše Napoleon, „Vaše krásné město Moskva už neexistuje, protože je (Vaši velitelé) vypálili. Dopis o kapitulaci před nebo po bitvě (u Borodina) by můj postup zastavil.“

Alexandr neodpověděl. Namísto toho nařídil svým velitelům, aby s přicházejícím podzimem obklíčili a uzavřeli francouzská vojska ve vypálené Moskvě.

Pochod smrti

Napoleonovi velitelé očekávali, že Napoleon Moskvu vyklidí. Byla to poslední možnost, jak ještě mohl svou armádu zachránit. Ten to ale odmítal a prohlašoval: „Těžko můžu někde přečkat zimu lépe než tady v Moskvě.“ Napoleona možná poněkud zmátlo nezvykle teplé podzimní počasí, protože začal říjen a počasí bylo stále přívetivé. Avšak mezi Francouzi se začaly šířit řeči, že císař přišel o rozum. Většinu času trávil za zdmi Kremle, jedl sám, řídil se jen svým vlastním rozumem. Pokaždé, když se s Napoleonem setkali jeho štábní důstojníci, zdálo se jim, že je posedlý carem. „Alexandr nikdy nebude mít lepší příležitost k uzavření míru než právě teď!“ vykřikoval jedné noci a lidé, kteří to slyšeli, se domnívali, že mu definitivně přeskočilo.

Napoleon byl však bojovník a měl vůli přežít. Dokonce i v době, kdy tomu nahlas odporoval,

potají evakuaci ruské metropole připravoval. Částečně to byla i reakce na novinky z Paříže, odkud se dozvěděl, že Wellingtonova armáda je ve Španělsku na postupu. Dne 19. října v poledne vyjel Napoleon v čele dlouhého zástupu svých vojáků z města: Francouzi s sebou odváželi vše, čeho se ve městě zmocnili, včetně soch, obrazů a perských koberců. K zajištění tažení do Ruska bylo původně shromážděno 700 000 mužů, z toho na počátku tažení vpadlo do země 450 000 vojáků. Na zpáteční cestu se nyní vydávalo asi 102 000 mužů. Z původního počtu 1 400 děl jich nyní zbývalo jen 589. Napoleon v Moskvě zanechal 15 000 raněných vojáků a také svůj zadní voj o počtu 7 000 mužů, jejichž úkolem bylo vyhodit do povětří Kreml. Neúspěšně se o to pokusili, aby pak odešli také a nechali palác nedotčený.

Pochod zpět do Francie se zapsal do dějin. První mráz přišel na konci října a 4. listopadu napadl první sníh. V prosinci už teplota klesla na minus třicet stupňů. Velká armáda byla donucena použít k ústupu stejnou trasu, kterou do Moskvy přišla, a proto nenacházela po cestě nic, jen spálenou zem a mrtvá těla. Francouze sužovaly partyzánské nájezdy kozácké jízdy, která izolovala a pobíjela roztroušené jednotky. Muži mrzli a umírali ve stoje. Napadaly je smečky vlků a ti, kteří už neměli dostatek sil na obranu, byli roztrháni na kusy. O několik let později vzpomínal jeden voják na tyto zážitky takto: „Spousta nás šla pěšky, opírali jsme se o hole a naše vlasy a vousy byly samý led (...) Muži, kteří upadli a úpěnlivě volali o pomoc, zůstávali, obávám se, nevyslyšeni.“

Když se Napoleon dozvěděl o pokusu o převrat, který v Paříži provedl generál Claude-Francois de

BĚHEM ÚSTUPU OD MOSKVY SE SKUPINA MUŽŮ POD VEDENÍM MARŠÁLA MICHELLE NEYE ODDĚLILA OD HLAVNÍ ARMÁDY A BYLA DÍKY TOMU LEHCE ZRANITELNÁ. BYLI JEDNI Z MÁLA, KTERÍ PŘEŽILI SOUSTŘEDĚNÝ RUSKÝ ÚTOK.

Malet, opustil v litevské vesnici Smorgoni své vojsko a společně s 200 příslušníky své gardy vyrazil jako o závod na saních a vozech do Paříže. Do paláce dorazil jedné prosincové noci, „míjeje v plné rychlosti napůl rozestavěný ‚Arc de Triomphe‘, a k smrti vyděsil rozespáleného strážného, který mu přišel otevřít jen v noční košili“.

I když vojáci ještě stále klopytali a umírali na zmrzlých pláních východní Evropy, tažení do Ruska skončilo. Ze 700 000 francouzských vojáků

a jejich spojenců jich 400 000 zemřelo a 100 000 padlo do zajetí. Přestože se Napoleon chystal postavit novou armádu a zničit koaliční vojska i Rusko – a skutečně se mu hned další rok podařilo postavit do boje armádu o 300 000 mužích – bodu zlomu v napoleonských válkách bylo dosaženo. Napoleon už nebyl považován za neporazitelného. Od té chvíle už bylo jen otázkou času, kdy koaliční vojska, která nyní dostala novou vzpruhu, francouzského císaře jednou provždy zničí.

Napoleon: „tak skvělý a úžasný osud“

Kariérní postup z pozice kapitána dělostřelectva na císaře Francouzů v průběhu pouhých deseti let není určitě jednoduchý úkol, ovšem Napoleon působil dojemem, jako by to pro něj byla úplná hračka. „Francouzskou korunu jsem našel ležet na zemi,“ řekl později, „a zdvihl jsem ji svým mečem.“ Tato zdánlivá nonšalance a neotřesitelné sebevědomí byly pro Napoleonův přístup k vojenským i státnickým záležitostem typické – ovšem za nimi se skrývala cílevědomost a instinkty rázného a pragmatického vojevůdce.

Napoleonova situace aroganci do značné míry vyžadovala: jeho pocit absolutní sebejistoty mu pomohl překonat řadu nezáviděníhodných obtíží. Když se v roce 1804 stal císařem, celá Evropa se opět postavila proti němu, ale on přesto pokračoval v sérii skvělých vítězství – u Ulmu a Jeny v Německu, i u Slavkova, kde se mu podařilo přelstít koaliční velitele, jako by to byly malé děti. Spojenci jednoduše nedokázali držet tempo s Napoleonovými brilantními taktickými improvizacemi a způsobem, jakým přesunoval svou armádu v rozptýlených, navzájem od sebe oddělených sborech, které se pak před vlastním útokem přimkly k sobě a na nepřítele zaútočily buď čelně, nebo provedly obchvat.

Přesto Napoleona jeho domýšlivost dostávala do problémů. Jeho invaze do Ruska (viz „Bod zvratu“, str. 34) byla neomluvitelnou chybou příliš sebevědomého člověka, stejně jako ztráta celé armády ve Španělsku. Neměl také žádný respekt k muži, který ho měl nakonec porazit u Waterloo.

O vévodovi z Wellingtonu Napoleon prohlásil, že se jedná o „generála sipáhiů“ (měl tím na mysli, že dokáže veleť pouze domorodým vojákům, tak jako to dělal v Indii). Wellington podle Napoleona jednal „pouze ze strachu. Jen jednou se na něj usmálo štěstí, ale byl si vědom toho, že takové štěstí nikdy nepřichází dvakrát.“

Tím druhým kouskem štěstí se měla stát bitva u Waterloo, která proběhla 18. června roku 1815, ale Wellington ji neměl vyhrát díky štěstěně. Napoleon, jak Wellington později řekl, v této bitvě „vůbec nemanévroval“. Jeho účinné útoky samostatných sborů a překvapivá přeskupení armády už byly minulostí. Namísto toho tento unavený a pravděpodobně nemocný vojevůdce – trpěl hemeroidy, žaludečními vředy, cystitidou a bolestivou infekcí močového měchýře – pouze útočil přímo vpřed a sledoval, jak se jeho nově sestavená Velká armáda rozpadá pod zničující palbou spojeneckých vojsk. Napoleon se nikdy nerozpakoval opustit své vojáky v situaci, která vypadala beznadějně. Zachoval se tak v Egyptě i v Rusku a uprchl i tentokrát. Nakonec se však vzdal Britům, kteří ho poslali do vyhnanství na ostrov Svatá Helena v jižním Atlantiku, jež už neměl opustit – v roce 1821 zde zemřel na onemocnění žaludku, a to ve věku 52 let.

Napoleon do historie vstoupil jako jeden z neschopnějších vojevůdců v dějinách, ale také jako muž, který podlehl svému přílišnému sebevědomí a zničil slibně se rozvíjející budoucnost své vlasti v období po francouzské revoluci. Jeho velvyslanec

v Moskvě Armand de Caulaincourt protestoval proti Napoleonovu osudnému plánu napadnout Rusko: „Zmiňoval jsem všechny výčitky, kterých se dočká, pokud podstoupí tolik rizik a dá v sázku tak skvělý a úžasný osud.“ Ale Napoleon neposlouchal a výsledkem byla naprostá katastrofa.

ZDE NAPOLEON DIKTUJE VZPOMÍNKY NA SVÁ TAŽENÍ NA OSTROVĚ SVATÁ HELENA V ATLANTIKU V ROCE 1816, KAM BYL POSLÁN DO VYHNANSTVÍ. UMÍRÁ TU NA ONEMOCNĚNÍ ŽALUDKU V ROCE 1821, VE VĚKU 52 LET.

Svatá Helena, 1816. Napoleon diktuje hraběti Las Cases vzpomínky na svá vojenská tažení (olej na plátně), Orchardson, sir William Quiller (1832–1910) / Lady Lever Art Gallery, Národní muzeum Liverpool / The Bridgeman Art Library

Arthur Wellesley, vévoda z Wellingtonu: „prst prozřetelnosti ukazoval na mne“

Arthur Wesley – rodina si měla své jméno na Wellesley změnit až později, aby vypadalo vznešeněji a aby ji nebylo možné spojovat s Johnem Wesleyem, metodistickým kazatelem – se narodil v roce 1769 v anglicko-irské šlechtické rodině v irském hrabství Meath. Jeho rodiče byli, podle toho, co o nich později prohlašoval jeden z jeho bratrů, „lehkovážné a bezstarostné osoby“, které Arthurovi nevěnovaly příliš pozornosti. V podstatě ho jen poslali na dobrou internátní školu a zapoměli na něj. Zachovala se jedna historika, která praví, že když bylo Wellesleymu osmnáct let, zahlédla ho jeho matka jednoho večera v hledišti jistého londýnského divadla. Vykřikla prý: „Myslím, že tohle je můj ošklivý chlapec Arthur. Co si s ním mám počít?“

Nabízelo se řešení koupit mu důstojnickou hodnost v Britské armádě. Wellesley sloužil krátce v Irsku a pak odešel v roce 1796 do Indie. Když do této země přišel, vypadal opravdu jako „ošklivý chlapec“ – byl vysoký, nemotorný a jeho nos byl tak křivý, že mu jeho vojáci přezdívali „Zobáček“. Ovšem brzy se vyznamenal v boji proti místním indickým vládcům v provincii Maisúr a v roce 1803 se vrátil domů jako generálmajor a rytíř Bathského řádu.

V roce 1809 se Wellesley stal vrchním velitelem britských sil bojujících ve španělské válce (viz „*Guerra de Guerrillas*“, str. 45) a poprvé se střetl s Napoleonovými vojáky (ovšem nikoli se

samotným Napoleonem, který mezitím Španělsko opustil, aby se vydal bojovat proti Rakušanům). Zde se plně projevil jeho geniální vojevůdcovské schopnosti. Jeho specialitou byla zejména obrana, což byl také jeden z důvodů, proč jím Napoleon pohrdal. Wellesley totiž považoval za nejlepší taktiku najít nějakou dobře chráněnou polohu, rozestavit svá křídla u řeky nebo nějaké vyvýšeniny, rozmístit své vojáky na odvráceném svahu hory nebo hřebene a pak nechat nepřítele, aby, pokud se k tomu odhodlá, zahájil bitvu.

Díky této taktice – a také díky uvážlivému provádění smělych útoků – dokázal Wellesley dobýt Portugalsko a Španělsko, a dokonce zaútočit na samotnou Francii, čímž v roce 1814 přispěl ke konci Napoleonovy vlády. Když pak Napoleon následujícího roku uprchl z ostrova Elba, byl to právě vévoda z Wellingtonu, kdo velel koaličním silám u belgického Waterloo. V této bitvě se specialista na obranu utkal s geniálním útočným stratégem. Tito dva vojevůdci sebou přitom navzájem pohrdali – Wellington měl později prohlásit, že „celý Bonapartův život, jak osobní, politický, tak i vojenský, byl jeden velký podvod“ – a veleli vojskům v bitvě, která měla rozhodnout o dalším směřování Evropy.

Přestože se Wellington o Waterloo vyjadřoval jako o „běhu na krátkou vzdálenost“, unavený Napoleon, který zde stál proti němu, už nebyl tím starým Napoleonem a bitevní pole zcela ovládla

ŽIVOT ARTHURA WELLESLEYHO, VÉVODY Z WELLINGTONU, JE MOŽNÉ DO URČITÉ MÍRY PŘIROVNAT K ŽIVOTU NAPOLEONA BONAPARTA. OBA SVÉ GENIÁLNÍ SCHOPNOSTI PROKÁZALI UŽ V ÚTLÉM VĚKU A MĚLI O SOBĚ PODOBNĚ VYSOKÉ MÍNĚNÍ. TO Z NICH DĚLALO IDEÁLNÍ PROTIVNÍKY.

Wellingtonova defenzivní strategie. Napoleon zemřel relativně mladý, Wellington se naproti tomu měl stát britským premiérem a jednou z osobností, které budou rozhodovat o poválečném uspořádání Evropy.

Přestože byl Arthur Wellesley svým způsobem stejně domýšlivý jako Napoleon – jednou dokonce

prohlásil: „Začal jsem pociťovat, že prst prozřetelnosti ukazuje na mne“ – nikdy nedopustil, aby jeho ego zastínilo logické uvažování, a to mu nakonec umožnilo v souboji s geniálním, vášnivým, ale příliš netrpělivým Napoleonem zvítězit.

Voják francouzské Velké armády

Mezi lety 1802 a 1805, když Napoleon vytušil, že bude muset svádět dlouhotrvající války s celou Evropou, věnoval vybudování své *la Grande Armée* – Velké armády – mnoho času a úsilí. Během tří let tvrdého výcviku se mu podařilo udělat z masy francouzských odvedenců impozantní válečný stroj a nejlepší armádu tohoto období na světě.

Přestože nápad na použití armádních sborů nepochází z Napoleonovy hlavy, právě on tuto myšlenku dovedl k dokonalosti. Z různých druhů vojska (pěchoty, dělostřelectva, jezdeckta) sestavil samostatná menší armádní tělesa, která se přesunovala v poměrně velké vzdálenosti od sebe. Výhoda tohoto postupu spočívala jednak ve zmatení nepřítele, který nebyl schopen zjistit pravé Napoleonovy záměry, jednak v tom, že bylo možné svolat několik

sborů na jedno místo (jako se to stalo například u Slavkova, viz „Slavkovské slunce“, str. 47) a rychle udeřit.

Napoleon se snažil živit svou armádu z místních zdrojů, což mu umožňovalo rychlý přesun a také dávalo možnost odpoutat se od zranitelných zásobovacích tras. Tento postup měl však jednu zásadní nevýhodu v podobě znepřátelení si civilního obyvatelstva, jehož statky a majetky byly vydány na pospas hordám hladových francouzských vojáků. Napoleon přesto tvrdil, že „armáda 20 000 vojáků je schopná přežít i na poušti“, zároveň se ovšem snažil i o určitou prevenci a budoval velké muniční sklady na trasách předpokládaného pohybu svých vojsk.

Velká armáda byla vysoce motivovaná a míra dezerce v období mezi lety 1802 a 1810 dosahovala překva-

pivě pouze tři procent, především díky tomu, že armáda vítězila, a také proto, že prostí vojáci Napoleonovi plně důvěřovali. Napoleonovým oddílům veleli schopní velitelé – od maršálů, jako byl například Michel Ney, Joachim Murat, Louis Davout a André Masséna – až po poddůstojníky, kteří měli v případě prokázání velitelských schopností cestu ke kariéernímu postupu otevřenou. A především, což pomáhá vždycky, Velká armáda byla v prvních osmi letech své existence převážně armádou vítěznou. Teprve po debaklu v Rusku (viz „Bod zvratu“, str. 34) se kdysi pyšná Velká armáda začala postupně rozkládat.

Koaliční voják: britská armáda

Britská armáda se skládala z dobrovolníků. Dokonce ani v rozhodujících okamžicích onoho dvanáctiletého období, kdy probíhaly války s Napoleonem, nezavedla Británie žádný systém odvodu do armády. Většina vojáků pocházela z nižších společenských vrstev. Britskou pěchotu tvořili z větší části mladí Irové, kteří tak unikali neutěšeným podmínkám ve své vlasti. Jednalo se o dobré vojáky, ovšem s výjimkou několika elitních jednotek nebylo příčinou jejich bojové disciplíny nadšení pro věc, jako tomu bylo v případě Velké armády, ale spíše přísná kázeň, kdy součástí vojenského života

bylo i bití a bičování. Vévoda z Wellingtonu považoval veškeré zmínky o reformě armády za romantické smyšlenky. Vojáci pro něj byli pouze drsná sebranka, která vyžaduje pevnou ruku, a tak to prostě bylo a bude. Přestože britští vojáci nebyli svému vůdci tak slepě oddáni, jako byli Francouzi Napoleonovi, v okamžiku, kdy je vedl do bitvy, Arthuru Wellingtonovi jeho muži důvěřovali.

Důstojníci se obvykle rekrutovali z řad nižší aristokracie. Někteří muži se povýšení dočkali díky svému věku – což nebyl právě nejlepší způsob, jak motivovat mladé důstojníky – jiní díky neblaze

proslulé praxi kupování vojenských hodností, což umožňovalo těm nejbohatším dostat se v armádní hierarchii skutečně vysoko. Vezmeme-li v potaz tyto nedostatky, byly výsledky anglických jednotek pod vedením vévody z Wellingtonu překvapující a je třeba je přičítat především přísné kázní a výcviku.

Wellington měl v oblíbě obranný boj a dával mu přednost, kdykoli to jen bylo možné. Jeho rozmístění jednotek u Waterloo – ukryvaly se na odvrácené straně kopce – je možné uvést jako klasický příklad. Za normálních okolností byla britská pěchota vycvičena k tomu, aby v případě útoku vypálila dvě salvy,

a pak vyrazila do protiútoků s bodáky, což byl agresivní projev, který nepřítele často zaskočil.

Britské dělostřelectvo se nemohlo vyrovnat Napoleonovým kanonýrům, ovšem zavedlo dvě smrtící inovace – Congrevovu raketu (viz „Congrevova raketa“, str. 48) a šrapnel, který vynalezl

poručík Henry Shrapnel z královského dělostřelectva. Šrapnel se skládal z dutého projektilu naplněného kulemi do muškety a výbušninami, který při dopadu explodoval a způsoboval děsivé škody.

Protože Velká Británie měla přece jen větší průmyslový potenciál, byla

na konci války britská pěchota lépe vyzbrojená i početnější než její francouzští protivníci, ale přesto nikdy nevstoupila do historie tak, jako se to podařilo francouzské Velké armádě.

Guerra de Guerrillas: válka na Iberském poloostrově

Slavný obraz Franciska de Goyi *Poprava obránců Madridu, 3. května 1808* zachycuje veškerou hrůzu, krev a vášně, které byly pro válku na Iberském poloostrově tak charakteristické. Španěl stojící uprostřed obrazu je obklopen mrtvými těly, hledí vstříc francouzské popravčí četě, má na sobě bílou košili symbolizující mučednictví a s roztaženými rukama se jakoby ptá *Proč? V následujícím okamžiku jeho tělo provrtají kulky.*

V průběhu necelých deseti let se Francouzi, původně revolucionáři, kteří svrhli tyranskou hrůzovládu, stali

represivní silou. A nikde jinde se to neprojevovalo více než právě na Iberském poloostrově, v průběhu konfliktu, který je znám také jako španělská válka.

Válka na Iberském poloostrově začala v roce 1807, když se Napoleon rozhodl napadnout Portugalsko, které se odmítalo zapojit do jeho kontinentálního systému (viz „Kronika“, str. 32), a vyslal do Španělska tisíce vojáků pod záminkou poskytnutí podpory tomuto tažení. Napoleon tehdy přemluvil „ne právě bystrého“ španělského panovníka Karla IV. k abdikaci a dosadil na trůn

svého bratra Josefa. Ovšem obyvatelé Madridu 2. května 1808 povstali. Toto povstání brutálně potlačil vrchní velitel Napoleonových sil, maršál Joachim Murat. Na různých místech ve městě

DOJMY FRANCISKA GOYI Z TÉTO BRUTÁLNÍ VÁLKY JE MOŽNÉ NAJÍT NA JEHO OBRAZE *POPRAVA OBRÁNCŮ MADRIDU, 3. KVĚTNA 1808.*

Poprava obránců Madridu, 3. května 1808 (1814, olej na plátně) (viz také 155453 pro detaily), Goya y Lucientes, Francisco Jose de (1746–1828) / Prado, Madrid, Španělsko / The Bridgeman Art Library

byly shromážděny a hromadně popraveny stovky Španělů, což je zachyceno na známých Goyových obrazech, včetně *Povstání proti mameluckým žoldákům, 2. května 1808.*

Tento krvavý postup způsobil všeobecnou averzi vůči Francouzům. Následovala povstání ve Španělsku i Portugalsku, která podpořila i Velká Británie, jež vyslala expediční vojsko vedené generálem sirem Arthurem Wellesleym (viz „Hlavní aktéři“, str. 42). Zdlouhavá válka o Španělsko a Portugalsko tak začala. Wellesley nejprve vytlačil francouzskou armádu pod velením Napoleonova generála Jeana Junota z Portugalska. Pak Wellesley bojiště opustil, ale Napoleon se vrátil na Iberský poloostrov v čele 200 000 zku-

šených vojáků. Na počátku roku 1809 donutil britskou armádu opustit Portugalsko a téměř ji při tom zničil.

Wellesley se vrátil ještě v létě téhož roku (poté, co Napoleon odešel válčit na jiná evropská bojiště) a zahájil dlouhé, těžké a namáhavé tažení, které mělo nakonec Francouze donutit, aby Iberský poloostrov opustili. Toto tažení bylo vedeno nevybíravě, na obou stranách bylo několik stovek tisíc padlých a vysoký byl i počet obětí v řadách civilního obyvatelstva. Pro akce, které místní nepravdělně španělské jednotky podnikaly proti Francouzům, se začal používat výraz „guerrilla“, protože Španělé nazývali válku na Iberském poloostrově *Guerra de Guerrillas* neboli „válka skládající se z malých válek“.

Napoleonský zákoník: ovlivnil celý svět

Když se Napoleon stal císařem Francouzů a soustředil ve svých rukách absolutní moc, neobrátil se k ideálům francouzské revoluce zcela zády. Napoleon se osobně zasadil o reorganizaci francouzského civilního práva a daňového a bankovního systému. Podporoval také soukromé průmyslové podnikání.

Z části tomu tak bylo i z toho důvodu, že tyto inovace napomáhaly financování a vyzbrojování francouzské armády. Ovšem napoleonský zákoník, který byl vydán v roce 1804, uvedl do praxe mnohé z myšlenek oněch dnů, kdy ulicemi Paříže zněly výkřiky *liberté, égalité, fraternité*. Jistý historik tento zákoník nazval „jedním z mála dokumentů, které ovlivnily

celý svět“. Tento zákoník měnil systém francouzského práva. Středověká koncepce, která rozdělovala lidi na bohaté a ty ostatní, se změnila v systém, jenž se v mnohém blíží naší představě o spravedlivé justici. Zákoník zrušil institut tajného práva (do té doby bylo možné, aby byl někdo odsouzen a popraven za něco, o čem ani netušil, že je to zločin), ustanovil regulační systém zákonů, kterými se museli řídit všichni soudci v zemi, a ze seznamu „zločinnů“ odstranil takové skutky, jako byla hereze, čarodějnicví a rouhání.

Patrně nejvýznamnějším úspěchem napoleonského zákoníku bylo ustanovení, které je základním kamenem moderního práva, totiž že osoba

Španělské gerily, kterým ležel na srdci osud jejich vlasti, byly pobouřeny násilnostmi na civilním obyvatelstvu (včetně jeptišek, mnichů a kněží) a prostřednictvím záškodnických akcí se za ně Francouzům mstily. Když se Wellesleymu konečně podařilo Francouze ze Španělska a Portugalska vytlačit, bylo to mimo jiné i díky tomu, že se španělským gerilám podařilo mezi Francouze zasít strach. Shodou okolností to byly právě skutky těchto španělských gerilových bojovníků, které měly už zanedlouho inspirovat jiné gerily, aby povstaly proti španělské nadvládě v Jižní Americe.

je považována za nevinou, dokud jí vina není veřejně prokázána u soudu prostřednictvím jasných důkazů. Tato inovace zabránila tomu, aby chudí lidé trávili ve vězení mnohdy i několik let, aniž by s nimi vůbec proběhl nějaký soudní proces.

Není ovšem nutné Napoleonův liberalismus příliš přeceňovat. Tento muž neváhal věznit své politické protivníky, umlčoval tisk, a především se vysmál ideálům revoluce tím, že se nechal prohlásit císařem. Ovšem napoleonský zákoník byl významným krokem na cestě ke všeobecným lidským právům, protože k jeho zavedení došlo v období napoleonských válek i v řadě dalších zemí – včetně Nizozemí, Itálie, Španělska a Portugalska.

„Slavkovské slunce“

V pozdějším období Napoleonova života, když už se mu nedařilo tolik jako dříve, vzpomínal nostalgicky na „slavkovské slunce“, na ono neočekávané silné zimní slunce, které svítilo toho dne, kdy Napoleon, čelící přesile, svedl na jižní Moravě takticky geniální bitvu se spojenou rakousko-ruskou armádou. Zlikvidoval tak hrozbu, kterou pro něj představovala Třetí koalice.

Po Napoleonově vítězství nad Rakušany u Ulmu v říjnu roku 1805 postupovala jeho armáda neúprosně vpřed prostorem severně od Vídně a pronásledovala ustupující Rakušany. Napoleon věděl, že se tito Rakušané mají spojit s ruskou armádou, kterou vedl car Alexandr I. a císař František I. Napoleon se proto zastavil nedaleko městečka Slavkov a pozorně studoval okolní terén. Svých 70 000 mužů rozmístil v údolí a jako by si tím říkal o to, aby byli obklíčeni rakousko-ruským vojskem v počtu asi 85 000 vojáků. Dne 27. listopadu tento dojem ještě

posílil tím, že požádal o uzavření příměří a vytvořil zdání, že jeho předsunuté oddíly zmateně ustupují.

Vrchní spojenecký velitel, generál Michail Kutuzov, správně vytyčil, že se jedná o léčku, ale musel se podřídit přání cara Alexandra I. a císaře Františka I., kteří na ráno 2. prosince nařídili masivní obchvatný přesun levého křídla Spojenců. Zvědové Napoleona informovali o tom, že nepřítel na léčku skočil, a ten vyčkal, dokud slavkovské slunce nerozehnal ranní mlhu, a pak většinu svých sil vrhl přímo do středu rakousko-ruských postavení, který byl v důsledku obchvatného přesunu citelně oslabený.

Vojáci Velké armády s bujarým pokřikem pálili z mušket a útočili na bodák. Prorazili postavení Spojenců a zaujali pozice na Prateckých výšinách v týle Spojenců. Odtud pak začali nepřítele zasypávat palbou. Mezitím se dva Napoleonovy sbory, navrátivší se díky usilovnému pochodu, střetly

s rakousko-ruskou pěchotou provádějící obchvat a zatlačily ji zpět. Za jediný krátký zimní den prakticky došlo k rozložení spojenecké armády – v bitvě zahynulo asi 2 000 Francouzů a 7 000 jich bylo zraněno – v porovnání s 27 000 obětí na straně Spojenců.

Po této bitvě, kterou historici někdy nazývají Napoleonovou „perfektní bitvou“, se Rusové museli vrátit domů a Rakušané byli přinuceni prosit o uzavření míru a udělat četné ústupky. O dvacet dnů později postoupilo Rakousko Francii rozsáhlá území tzv. Prešpurským (Bratislavským) mírem. Prusko, které uvažovalo o tom, že by se mohlo k Rakousku a Rusku ve válce proti Napoleonovi připojit, nyní s Francií raději podepsalo mírovou smlouvu, a Třetí koalice tak přestala existovat.

BITVA U SLAVKOVA JE NĚKDY OZNAČOVÁNA ZA NAPOLEONOVU „PERFECTNÍ BITVU“. DÍKY TOMUTO OBRÁZKU JE MOŽNÉ ZÍSKAT PŘEDSTAVU O TOM, JAK VYSOKOU DAŇ SI NAPOLEONŮV VOJENSKÝ GÉNIUS VYBRAL V ŘADÁCH RAKOUSKO-RUSKÉHO VOJSKA.

Detail z obrazu Bitva u Slavkova, panoramatický tapetový obraz, 1827–1829 (tapeta), francouzská škola (19. století) / Deutsches Tapetenmuseum, Kassel, Německo, © Museumlandschaft Hessen Kassel / The Bridgeman Art Library

Congrevova raketa

Dělostřelecká palba byla v období napoleonských válek děsivá sama o sobě, zejména pro vojáka v otevřeném poli, který na obloze spatřil křivé černé čáry, jež se během několika vteřin změnily v dělové koule – jediná z nich mohla v mžiku roztrhat na kusy jeho i deset jeho druhů. Ovšem raketa, kterou vynalezl sir William Congreve a která byla poprvé nasazena právě v období napoleonských válek, byla ještě děsivějším druhem střely.

Congreva, který byl synem úředníka Britské královské zbrojnice, zaujal způsob, jakým někteří indiští rážčové používali rakety (tuto zbraň převzali od Číňanů) v průběhu tzv. Maisúrských válek, jež v Indii probíhaly na sklonku 18. století. Na základě této inspirace se Congreve rozhodl, že vyvine raketu,

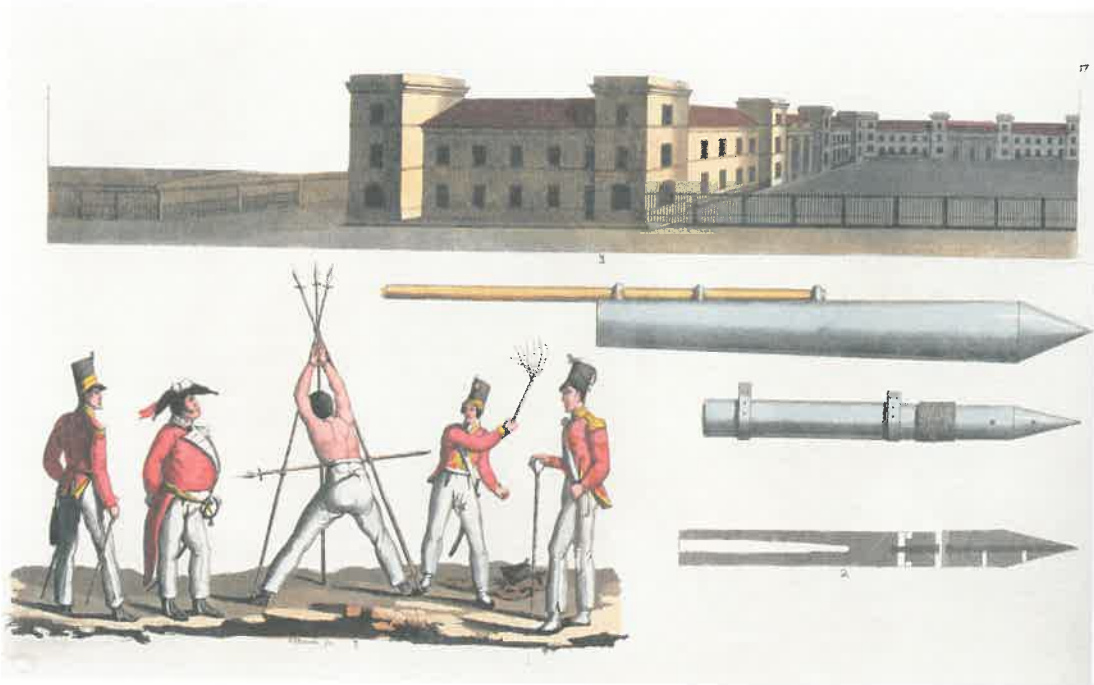
kteří by byla použitelná v evropských podmínkách. Jeho vynález, jenž později vešel ve známost jako Congrevova raketa, tvořila robustní železná trubka naplněná výbušninou a zakončená kónickou hlavicí, která vážila asi 13,5 kilogramu. Tato trubice byla nasazena na kovové základní těleso, naplněná černým střelným prachem a připevněna k dřevěné vodicí tyči. Po zapálení rozbušky došlo k zážehu pohonné směsi a raketa se v oblaku plamenů vznesla k nebi. Její dostřel byl asi tři kilometry.

Congrevova raketa nebyla nijak přesná zbraň, ale ječivý zvuk, který při letu vydávala, zejména v kombinaci s ostatními typy dělostřeleckých projektilů, zcela postačoval k tomu, aby se i ten nejotrlější veterán obrátil na útěk. Britové tuto zbraň poměrně úspěšně

používali v období po roce 1804, kdy byl dokončen její vývoj. Například město Boulogne bylo těmito raketami ostřelováno v roce 1806. Rakety zde způsobily požár, jemuž padlo za obět několik městských čtvrtí a který si vyžádal i velké ztráty na životech. Podobně i v Kodani a Gdaňsku způ-

CONGREVOVA RAKETA, VYNÁLEZ SIRA WILLIAMA CONGREVA, PŘEDSTAVUJE ZAČÁTEK VYUŽÍVÁNÍ RAKET V EVROPSKÉ BOJOVÉ TRADICI. POHLED NA LETÍCÍ RAKETU A ZVUK, KTERÝ PŘI TOM VYDÁVALA, BYLY DOSTATEČNĚ DĚSIVÉ, ABY SE KAŽDÝ, KDO SE NACHÁZEL V DRÁŽE LETU, DAL NA ÚTĚK.

Kasárna Chatham, vojenský trest nazývaný „trojúhelník“ a Congrevovy rakety, tabule 17 z díla Historie národů (akvatinta), italská škola (19. století) / soukromá sbírka, The Stapleton Collection / The Bridgeman Art Library

sobily značné škody stovky raket, které britské dělostřelectvo na města vypálilo. Někteří tradicionalisté tyto zbraně neměli příliš v oblibě, například vévoda z Wellingtonu o nich pro-

hlásil: „Nechci zapálit žádné město.“ Používání raket však přinášelo přesvědčivé výsledky.

Congrevovy rakety používali Britové až do poloviny 19. století, kdy byly

zavedeny pokročilejší verze, ale pak se ještě dlouhou dobu používaly jako nouzové signální rakety pro lodě na moři, v některých případech dokonce ještě na začátku 20. století.

Invaze, která se nikdy nekonala

Když napoleonské války začaly, zabýval se Napoleon velmi vážně přípravou masivní invaze do Anglie, která, pokud by se uskutečnila, by napoleonské války patrně velmi rychle ukončila. Ale – tak jako při mnoha jiných příležitostech v dějinách, od pokusu španělské Armady až po plány nacistů – Anglie se i v tomto případě zdála být pod ochranou vyšší moci.

První armáda připravující se na invazi do Anglie se na pobřeží kanálu La Manche shromáždila už v roce 1798, ovšem Napoleonovo přílišné zaujetí Egyptem a mír z Amiens vedly k jejímu rozpuštění. Když ovšem válka znovu vypukla, začala se v táborech u Boulogne, Brugg a Montreulu formovat nová armáda, která měla v průběhu dvou let dosáhnout počtu více než 200 000 vojáků. Napoleon vydal příkaz k postavení „národní flotily“ invazních plavidel, kterých mělo být

celkem 2 000 a jejichž účelem bylo toto početné vojsko přepravit do Anglie. Ovšem naplánování akce nebylo dobré. Napoleonovi velitelé navrhovali invazi provést „pod ochranou některé dlouhé zimní noci“, jak to jeden z nich pojmenoval, ale moře v kanále bývá pro akci tohoto rozsahu v zimě příliš rozbouřené. Napoleon, který kanál La Manche jednoho bouřlivého zimního dne v roce 1803 osobně navštívil, se mohl přesvědčit, že britské válečné lodě kanál neopouštějí ani v bouři a nadále zůstávají na svých postech, což znamenalo, že i kdyby Francouzi mohli za takového počasí vyplout, Britové by je téměř jistě rozstříleli na kusy.

To tedy znamenalo, že invazi bude třeba provést za plné viditelnosti, v létě. Proto Napoleon trval na tom, aby byla každá loď vybavena dělem, které ji bude chránit před britskými válečnými loděmi. Ovšem jeho lodní architekti

konstatovali, že tyto lodě s plochým dnem a nízkým výtlakem nebudou nikdy schopny vyrovnat zpětný ráz děla. A problémů dále přibývalo – jeden z Napoleonových oblíbených velitelů, který měl invazi realizovat – Eustache Bruix – zemřel na tuberkulózu, a když Napoleon nařídil provést rozsáhlý test invazních plavidel, mohl jen bezmocně sledovat, jak se mnohá z nich potápějí, což si v mělkých vodách kanálu dokonce vyžádalo i ztráty na životech v řadách jejich posádek.

Napoleonovi se sice přičila představa, že by se měl vzdát některého ze svých plánů, ale tento neúspěch ho konečně přesvědčil, že invaze není proveditelná. Dne 27. srpna 1805 se rozhodl využít tuto invazní armádu jako jádro své nové Velké armády. Vojákům nařídil strhnout tábor a přesunout se na východ, aby zde bojovali s Rakušany. Anglie tak byla zase jednou zachráněna.